

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
DEVLETLER,
ŞİRKETLER VE EMEKÇİLERİN
KONUMU**

DİSK

BİRLEŞİK METAL İŞÇİLERİ SENDİKASI

BİRLEŞİK METAL-İŞ YAYINLARI

Tünel Yolu Cad. No.2 81110 Bostancı-İSTANBUL
Tel: (0216) 380 8590 Faks: (0216) 373 6502

Teknik Hazırlık: Birleşik Metal-İş

SUNUŞ

Tarih, içinde bulunduğumuz süreci; bilimsel, teknik ve toplumsal gelişmelerin yoğunlaştığı bir süreç olarak yazacak...

Ve bizler, bu sürece "**emekçi kimliğimiz**" ile tanıklık ediyoruz. Bilimsel ve teknik gelişmeler insanlık için son derece önemli sonuçlar doğuruyor. Yaşamımız değişiyor...

Ancak bu gelişmelerin sonuçları, her zaman ve herkese adil yansımıyor. Çünkü bugün; bilimsel ve teknik gelişmeler süreci **kazanç** amaçlı olarak yönlendirilmektedir.

Bu nedenle; dünyanın bir yanı zenginlik, bir yanı yoksulluk içinde. Sosyal sınıflar arasındaki uçurum her geçen gün derinleşiyor...

Küreselleşen kapitalizmin hedefi; uçurumu emekçiler aleyhine daha da derinleştirmek. İşsizlik, dünyanın her yanında salgın hastalık gibi büyüyor. 6 milyar insan geleceğinden endişeli...

Bu durum kader değildir, değiştirilebilir. Tarih bize, adaletsizliklerin ancak "**şikayet edenler**" eli ile giderilebileceğini öğretir. Peki nasıl?

Elbette, her insanın, her ailenin, her kurumun, her ülkenin yapabileceği bir çok şey var. Bu, uzun soluk ve sabır ister.

Bu nedenle, işe **bilinçle** başlamak ve bilinçle yürümek gerekiyor. **Bilinçle** yürümenin yolu ise, **eğitim** ve **sendikal örgütlülüğ**ten geçiyor.

Daha adil ve kalıcı bir barışın egemen olduğu bir dünya;

Demokrasi, insan hakları ve işçi haklarının eksiksiz uygulandığı bir ülke;

Güven içinde sürdüreceğimiz ve gelecek endişesinin son bulduğu bir yaşama yönelik uzun soluklu bir yürüyüşün ilk basamağı olarak başlayacak ve bir ömür boyu sürecek bir eğitim için;

Sendikamız; 2001-2003 döneminde uygulamaya koyduğu "**Ülkemize ve Sendikamıza Bilinçle Sahip Çıkmak İçin Eğitim**" Programında eğitim destek çalışmalarından biri olarak planlanan broşürler dizisinin üyelerimize ve sendikamıza yararlı olması umuduyla...

Genel Yönetim Kurulu

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DEVLETLER, ŞİRKETLER VE EMEKÇİLERİN KONUMU

Giriş

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı belki de kayıtlara insanlık tarihinin en kayda değer dönemi olarak işlenecek. Bilim açısından öngörülmesi bile mümkün olmayan buluş ve yenilikler, dünyadan Ay'a ve uzaya gidilmesinin mümkün olması, jet uçakların üretilmesi ve kullanıma sunulması, elektrikli daktilodan, fotokopi makinesine, televizyondan elektronik havalandırma sistemlerine, doğum kontrolünü sağlayan ilaçlardan, organ nakli ve hatta yapay organlara, gen ve bilgisayar teknolojilerindeki yeniliklere kadar hepsi son elli yıla sığdırılan neredeyse devrim niteliğindeki gelişmeler. Kurumlar ve liderlerin vaatleriyle teknolojik ve bilimsel gelişmeler bir araya getirildiğinde aslında yeni bin yılda toplumların savaş ve hastalıklardan kurtulmuş, yoksulluğun da üstesinden gelinmiş bir döneme girmiş olması gerekiyordu. Ama böyle olmadı...

Özellikle son 50 yıl baz olarak alındığında ve dünyanın farklı ülke ve bölgelerindeki gelişmeler ayrı ayrı analiz edildiğinde oldukça çelişkili bir süreçle karşı karşıya bulunduğumuz görülüyor. Kendi coğrafyamızdan bile hareket edecek olursak, bu süreçte özellikle teknik anlamda hiçbir gelişme yaşanmadığını ya da ortalama yaşam standardının gelişmediğini söylemek mümkün değil. Diğer yandan yaşanan gelişmede en fazla payı olan emekçilerin, aynı zamanda bu gelişmenin nimetlerinden en az yararlanabilen grup olduğu da inkar edilemez. Kaldı ki bu süreçte farklı işçi gruplarının çalışma ve yaşam standartlarında farklı düzeylerde gelişmeler yaşanmış ve halen yaşanmakta olup; bu farklılaşma sonucunda işçi sınıfının kendi içinde de bir gelir uçurumu yaratılmaktadır. Böylece, aslında

sistem arkının dişileri arasında hep birlikte ğütölen işi grupları arasında -yapay- çıkar çatışmaları yaşandığı görölmektedir.

Söz konusu dönem, "küresel yönetim"nin ilk kurumsal yapılarının kurulmasına da sahne olmuştur: Uluslararası Para Fonu-IMF, Dünya Bankası ve GATT-Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması. Oluşturulan bu yönetim yapıları ile, küresel ekonomide farklı yapılardaki bölgesel bloklar arası çelişkilerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu "elişkiler" ile kast edilen ise, emek-sermaye arasındaki temel çelişki değil, kapitalist rekabet sistemi içinde sermayelerin kendi arasındaki var olma ve egemen olma mücadelesidir.

Bu bölümde küreselleşmenin kurumlarını incelerken bir yandan da anlamakta ve bir yerlere oturtmakta güçlük yaşadığımız yönetim, karşılıklı bağımlılık gibi yeni terimlerden bir kaçını irdeleyeceğiz.

Son bir kaç yıldır sıkça duyduğumuz "Yönetişim" kelimesi, yönetme ve yönetilme fiillerini aynı anda barındıran bir kavram. Bu kelime genellikle başına "küresel" sözcüğü eklenerek kullanılıyor. Verilmek istenen mesaj, "*Hükümet bile olsanız yönetme erki size ait değildir*". Yönetişim terimi günümüzde şirket yönetimlerinde de sıkça kullanılıyor ve profesyonel yönetici kadrolara da bir yandan yönetirken, diğer yandan da yönetildikleri hatırlatılıyor. Kelime anlamı olarak bakıldığında ise, bir faaliyetin "arzu edilen" sonuçlarına ulaşabilmek için "bazı" araçlarla kontrol edilmesi olarak ifade ediyor Yönetişim kavramı. Yeni Dünya Düzeni terminolojisinde çokça kullanılan bir diğer tanımlama da "**Karşılıklı Bağımlılık**" ve bu kavramla yönetim kavramı arasında son derece sıkı bir ilişki var.

Küresel bazda ekonomik bütünleşmenin yaşanıyor olması dolayısıyla devletlerin ekonomik açıdan birbirlerine karşılıklı

olarak bağımlı hale geldikleri, bu yüzden zaman zaman kendilerini kısıtlayıcı ama bütün tarafların yararına(!) kararlar almalarının doğal olduğu, bu yaşananların egemenlik hakkından vazgeçmek şeklinde anlaşılması gerektiğine ilişkin söylemler (Dünya Ticaret Örgütü Başkanı Mike Moore'dan) son dönemde dünyada en fazla duyulan ve tartışılan konular haline geldi. Gerçekten de bu iki kavramla, ulus, egemenlik, bağımsızlık, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı vb. 20. yüzyıla damgasını vurmuş temel kavramlar arasındaki ilişki küreselleşme sürecinde çok daha önemli hale geliyor. Yeni Dünya Düzeninde bundan sonra daha sık karşılaşacağımız bu kavramların detaylı açılımı ve dünyadan örneklerle canlandırmasını ilerdeki bölümlerde yeniden ele alacağız.

BÖLÜM 1:

KÜRESEL YÖNETİŞİMİN KURUMLARI GATT VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ -DTÖ-

DTÖ'nün kendisi 1995 yılının başında kurulmuş olması bakımından oldukça genç bir örgüt olup; örgüt kapsamında imzalanmış en önemli anlaşma olan GATT-Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması, 50 yaşını aşmıştır. Bu nedenle DTÖ'nün anlaşılabilmesi, özellikle 50 yıllık GATT sürecinin analizi ile kolaylaşacaktır.

DTÖ'nün en önemli köşe taşlarından bir tanesi olan GATT, 1947 yılında başlayan uzun ve ilginç yolculuğu boyunca uluslararası ticareti düzenleyen yegane çok taraflı anlaşma olma özelliğini korudu. İmzalandığı dönemde anlaşmanın temel amacı, o tarihlerde oldukça yaygın bir sistem olan korumacılığın azaltılması ve uluslararası ticaretin genişleyerek artmasıydı. Korumacılığı en genel

anlamıyla ele alacak olursak; devletlerin ithalatta yüksek gümrük vergisi uygulamalarına başvurması, bir ülkeye ithal edilebilecek ürünlerin miktarlarının sınırlandırılması yani Kota uygulaması, yerli işletmeleri geliştirmek amacıyla devletler tarafından yapılan parasal desteklemeler ve belli malların ithalatına ya da belli ülkelerden yapılacak ithalata yasak getirmek şeklinde özetlenebilir.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arkasından 1946 ile 1948 yılları arasında yaklaşık 50 ülkenin yöneticileri, aralarında çeşitli müzakerelerde bulunarak uluslararası bir ticaret örgütünün (ITO) kurulması ve böylece Bretton Woods'un eksik kalan üçüncü ayağının tamamlanması için uğraştılar. Mart 1948'de Birleşmiş Milletler'in Küba-Havana'da düzenlediği Ticaret ve İstihdam konulu uluslararası konferansta, 50 ülkenin müzakerelerdeki temsilcileri planladıkları ITO'nun nasıl işleyeceğini de anlatan, Havana Konferansı'nın sonunda ortaya çıkan Şart'ı imzaladılar.

Yalnızca uluslararası ticareti değil, yanı sıra istihdam, sermayeler arası ilişkiler, sermayeleri kısıtlayıcı uygulamaların azaltılması ve uluslararası yatırımları da kapsayan Havana Şartı, delegelerin ülkelerine dönmesinden başlayarak tam bir hayal kırıklığı yarattı.

Hükümetler kendi iç yasal düzenlemelerini Şart'a uygun bir şekilde değiştirmeyi reddediyorlardı ve bunun da en temel nedeni Amerikan Kongresi'nin Şart'ın uygulanmasını reddetmiş olmasıydı. İşte bu nedenle, sermayenin ITO projesi hayata geçirilemedi.

Kongre'nin o dönemde almış olduğu karar, neredeyse 50 yıl boyunca başta sosyal demokratlar olmak üzere farklı politik görüşlerin tartışmalarında önemli bir eksen oluşturdu. Kongre'nin Amerikan halkının çıkarlarını korumak için Şart'ı reddettiğini ve Amerika'nın böylece egemenliğini koruduğunu savlayanların yanı sıra, kapitalist sistemde egemenliğin her

zaman sermaye sınıfında olduğunu, dolayısıyla Kongre'nin bu kararının gerçekte Amerikan sermayesinin kararı olduğu ve onun çıkarlarını temsil ettiğini savunanlar da oldu.

Bugün, Kongre'nin 50 yıl önceki kararının sağlıklı bir analizini yapmak eskiye oranla daha kolay görünüyor. Özellikle, yeni dünya düzeninde eski, güçlü konumunu kaybeden "*ulus devlet, egemenlik, bağımsızlık*" gibi kavramların tartışılmaya başlanması ve son 20 yıldır yaşanan kapitalist gelişim süreci bu analizi kolaylaştıran etkenler oldu.

Havana Şartı'nın gündemden düşmesi büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı ama bu şok, sermayenin daha önce attığı adımları tamamlamasına engel olamadı.

Aralarında Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Küba, Fransa, Hindistan, G. Afrika, İngiltere ve ABD'nin de bulunduğu 23 devlet, 1930'ların başlarında yarım bıraktıkları geniş çaplı gümrük tarifeleri görüşmelerine kaldıkları yerden zaten devam ediyorlardı. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen ticari ayrıcalıkların koruma altına alınması ve alınan kararların gecikmeksizin uygulamaya konulmasının sağlanması amacıyla hemen bir anlaşma yazıldı ve tüm bu görüşmeler birer hüküm halinde yazıya dökülmüş, kesinleştirilmiş oldu.

Tarih 30 Ekim 1947 idi ve yazılan anlaşmanın adı GATT-Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması'ydı. Ocak 1948'de yürürlüğe konan GATT ile amaçlanan, Havana Şartı ülke yasalarına geçirilene kadar yazılı hükümlerden ibaret bir anlaşma olarak kalması, Şart'ın uygulamaya konmasıyla birlikte GATT'in tüm hükümleriyle ITO'ya devredilmesiydi. Ancak, hesaplar umulduğu gibi yürümedi. Amerikan sermayesi henüz beklediği birikim düzeyine ulaşmamıştı, böyle bir konumda dünya ticaretinin çok taraflı kurallara bağlanması güç dengelerinin -istenmeyen biçimde- değişmesine yol açabilirdi. Ve ITO projesi önce Amerikan Kongresi tarafından,

ardından da tüm diğer 49 ülkenin hükümeti tarafından reddedildi ve GATT, 50 yıl boyunca dünya ticaretini düzenleyen tek enstrüman olarak kaldı. GATT'ın yürürlükte olduğu yıllar boyunca dünya ticareti üzerinde hissedilir bir etkisi oldu. Gelişmiş ülkelerin sanayii ürünleri için uyguladıkları gümrük vergileri %40'lardan, 1997 yılı itibarıyla %4'lere kadar indirildi, miktarsal kısıtlamaların (kota uygulamaları) hepsi kaldırıldı. Bu, dünya ticaretine bir ivme kazandırdı ve sanayii ürünlerinin üretiminde ilk etapta oldukça hızlı bir çıkış gözlemlendi.

Dünya ticareti 1950'den bu yana tam 14 kat arttı. Ancak, sanayi üretimindeki bu artışı yalnızca GATT hükümlerine bağlamak, savaşın yok ettiklerinin yeniden inşa edilmesi gereğinin ve bu gereğin ekonomik sistemde yarattığı motor gücünün gözden kaçmasına yol açacaktır.

GATT'da, ticari liberalizasyon hedefine ulaşmak için 2 temel yöntem kullanıldı. Bunlardan ilk ikisi GATT içerisinde yer alan "en çok kayırlan ülke" ya da "ulusal muamele" hükümleriydi. Örneğin en çok kayırlan ülke hükmüne göre, GATT Anlaşmasına taraf bütün ülkelere ithalatta eşit muamele uygulanacak, bu ülkeler aynı oranda gümrük vergisi ödeyecekler; ulusal muamele hükmüne göre ise, anlaşmaya taraf ülkeler ithal ettikleri ürünlerin gümrük vergisi ödendikten ve ürün, ülke içinde mal dolaşımına girdikten sonra ulusal ölçekte üretilen ürünlerden daha farklı bir muamele uygulayamayacaklardı.

İkinci temel yöntem de, çok taraflı ticaret müzakerelerinin devamlılığını ve birbirleriyle ilişkilendirilmesini kolaylaştıran bir dizi raundun (toplantı) düzenlenmesi olmuştur. Bu raundların önemli bölümü İsviçre-Cenevre'de gerçekleşmiştir. Raundların her birine özel bir isim verilmiş, bu isimler bazen raundu ilk öneren devlet adamının adı olurken, bazen de raundun

yapıldığı ülke veya kentin adı olmuştur. Bu bağlamda, örneğin Dillon Raundu, adını raundun yapılması önerisini ilk geliştiren ABD Sekreteri Douglas Dillon'dan alırken; Kennedy Raundu da adını ABD'nin devlet başkanlarından birinden almıştır.

GATT'ın ilk dönemlerinde her bir ülke belli ithal ürünlere uygulanacak gümrük vergilerini indirme ya da vergiye bir üst tavan getirmeme anlamında taahhütlerde bulunmak suretiyle diğer GATT taraflarına ayrıcalıklar tanıdı. Bu taahhütler GATT Anlaşmasının ekli taahhüt takvimlerini oluşturdu. Ancak zaman zaman gümrük vergileri azalırken, farklı bir koruma yönteminin geliştirildiğine tanık olunuyordu. Bu nedenle 1973 yılında Tokyo Raundu'yla birlikte GATT kapsamı genişletiliyor ve ilk kez devlet desteklemeleri, anti-damping ve benzeri tarife dışı engeller anlaşma gündemine dahil ediliyordu. Tokyo Raundu müzakerelerinin bir bölümü, yalnızca bazı GATT taraflarınca imzalanacak anlaşmalarla son buldu. Daha çok sanayileşmiş ülkeler tarafından imzalanan bu anlaşmalar, çok taraflı olmaktan ziyade, ekseriyet anlaşmaları olarak ve anlaşmadan çok, "kod" şeklinde tanımlandılar.

Böylesi uygulamaların çok taraflı ticaret sisteminde parçalanmaya yol açabileceği yönünde endişeler vardı. Bununla da kalınmadı ve özellikle 1970 ve 80'li yıllarda ard arda yaşanan ekonomik bunalım ve işsizlik dönemlerinde ABD ve Avrupa ülkeleri bu kez farklı tarzda korumacılık önlemleri alarak krizi aşmaya çalıştılar. Bu değişik yöntemlerden bir tanesi de iki ülke arasında imzalanan ve ülke sermayelerinin pazar paylaşımına ve tarım desteklemelerine yönelik olarak vardıkları özel mutabakatlardı.

Diğer yandan küresel ticarete yeni gelişmeler ve farklı biçimler raundları gitgide daha önemli hale getirmeye başlamış ve bu gelişmenin ilk sinyalleri de Tokyo Raundu'yla birlikte alınmıştı. Ve, gelmiş geçmiş en büyük ticaret raundu olarak tarihe geçen Uruguay Raundu bu toz bulutu içerisinde 1986

yılında Uruguay/Punta Del Esta'da başladı. Fakat bu raundun gerek gündemi gerekse tarihi ve kapsamı daha 1982 yılında Dünya Ekonomik Forumu (WEF) gayri resmi toplantısında belirlenmişti.

GATT RAUNDLARI			
Tarih	Raund	Ülke sayısı	Önemli sonuçlar
1947	Orijinal görüşmeler Cenevre'de	23	Gümrük ayrıcalıkları (45.000 ayrıcalık; o tarihte dünya ticaret hacminin 1/5'ine tekabül ediyordu)
1949	Annecy Raundu	13	Gümrük ayrıcalıkları (5.000 ilave ayrıcalık)
1951	Torquay Raundu	38	Gümrük ayrıcalıkları (8.700 ilave ayrıcalık)
1955-1956	Cenevre Raundu	26	Gümrük ayrıcalıkları (toplamı 2.5 milyar \$)
1960-1962	Dillon Raundu	26	Gümrük ayrıcalıkları (toplamı 4.9 milyar \$)
1964-1967	Kennedy Raundu	62	Gümrük ayrıcalıkları (toplamı 40 milyar \$)
1973-1979	Tokyo Raundu	102	Gümrük ayrıcalıkları (toplamı 300 milyar \$'dan fazla), anti-dumping hükümleri, Hükümet Satın Almaları Anlaşması (ekseriyetli), devlet desteklemelerinin kaldırılması
1986-1994	Uruguay Raundu	123	Gümrük ayrıcalıkları, DTÖ'nün oluşumu, GATT içerisinde imzalanan tarım, tekstil ve giyim anlaşmalarına yeni ekler, GATS, TRIPS vb. yeni anlaşmalar
2001-2005	Katar/Doha Raundu	142	Yatırımlar(MAI), Hükümet Satın Almaları (çok taraflı), Rekabet, GATS'ın derinleştirilmesi

Uruguay Raundu'nun en önemli sonuçlarının başında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması geliyor. Önceleri, GATT Anlaşması sürecinde Cenevre'de "Sekreteryâ" adı altında faaliyetlerde bulunan bir grup kadrolu insan, GATT'a bağlı olarak yapılan anlaşmalar, uyuşmazlıklar, ekonomik ve hukuki analizler ve idari işlerin üstesinden gelmeye çalışırken;

Uruguay Raundu sonunda ortaya bir örgüt çıkmış ve 1 Ocak 1995 gününden itibaren de çalışmalarına başlamıştı. Böylece 50 yıl önce geliştirilen ITO-Uluslararası Ticaret Örgütü projesi nihayet hayat buluyor ve tıpkı o dönemde de planlandığı gibi GATT hiç değiştirilmeksizin DTÖ'nün bir anlaşması gibi yeni örgüte naklediliyordu.

Uruguay Raundu, 7.5 yıl gibi çok uzun bir zaman aldı ve 1994 yılının 15 Nisan günü Fas'ta imzalanan Marakeş Anlaşması'yla son buldu. Tokyo Raundu'nda imzalanan "Kod"ların birer çok taraflı anlaşmaya dönüştürüldüğü, hizmet ticareti gibi bankacılık, telekomünikasyon, inşaat ve bağlantılı mühendislik hizmetleri, danışmanlık hizmetleri, ulaşım, turizm, eğitim, sağlık, çevresel hizmetler, belediye hizmetleri ve daha pek çok alt hizmet dalıyla birlikte çok geniş bir sektörel yelpazeyi barındıran bir anlaşmayla fikri mülkiyet hakları gibi yeni anlaşma alanlarının müzakere kapsamına alındığı Uruguay Raundu'nda belli mal ve hizmet kategorilerinde vergilerin azaltılması yönündeki taahhütlerin yer aldığı listeler 22.500 sayfadan oluşuyordu.

DTÖ, 1995 öncesindeki ve bir örgüt olarak resmi bir hukuku olmayan, hükümlerin ülke yasalarına adapte edilmediği ve yasal açıdan sadece hukuken bir anlam ifade eden GATT'tan tamamen farklı olarak, ete kemiğe bürünmüş bir sermaye örgütü biçiminde yapılandırıldı. Bu güçlü yapının bir sonucu olarak ta DTÖ, örneğin devletlerin üzerinde mutabık kalınan kuralları uygulayıp; uygulamadığını izleme ve yaptırımlar getirme konularında 1995 öncesi GATT'a oranla çok daha güçlü ve nüfuzlu bir örgüt haline getirildi. Uruguay Raundu anlaşmalarının tamamı -DTÖ'nün kuruluşundan GATS, TRIPS ve GATT gibi çok taraflı anlaşmaların hepsi- üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandı, daha önce GATT metinlerinde kullanılan bazı ifadelerde değişiklikler yapıldı ve mesela "anlaşma tarafları" sözcüğü DTÖ anlaşmaları için "üye

lkeler" Şeklinde deęiŐtirildi. Cenevre'deki eski GATT sekreteryası olduğu gibi muhafaza edildi ve yeni DT Sekreteryası olarak isim deęiŐiklięine uğradı. Şu andaki Genel Başkanı Yeni Zelanda'dan Mike Moore olan örgütün, bir önceki dönem (süresi Mayıs 1999'da son buldu) başkanı Renato Ruggiero idi ve Moore da 3 yıllık görev sresinin bitiminde (Haziran 2002'den itibaren) BaŐkanlıęı, Tayland'dan Supachai Panitchpakdi'ye devredecek.

Halen 144 yesi bulunan DT, dünya ticaretinin %90'ını kontrol ediyor. yelerinin dörtte c az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmasına rağmen, yaygın kaniya göre bu çoğunluk, azınlıkta olan gelişmiş ülkelerce, DT döngüsü üzerinden sömürülmekte. **Christian Aid'den Peter Madden'in**, örgütle ilgili olarak: *"GATT-Uruguay Raundu, kazananlar ve kaybedenler olmak üzere GATT üyelerini iki kampa bölmüŐtür. Kaybedenler çoğunlukla Afrika ve Karayip ülkelerinden olan dünyanın oldukça yoksul ülkeleri olmuştur. Bu anlaşmaların finalinde kaybeden ülke halklarının beslenme gibi en temel ihtiyaçları bile -dünya piyasalarında tahıl ürünlerinin fiyatlarının hızla yükselmesi sonucunda- karŐılanamaz hale gelecektir. Bu ülkelerin ticaret hacmi daha da gerileyecektir"* demektedir. En yoksul 77 ülkenin bir araya gelmesiyle oluŐan G-77 grubunun bir nceki Başkanı da bu adaletsiz ve eŐsitsiz ilişkiler ağı konusunda farklı düŐünmedięini dile getirmekte ve "GATT yeleri toplamının %20'ni oluŐturan sanayileşmiş lkeler, Uruguay Raundu'nun uygulanmasıyla birlikte gelirlerine ilave bir %70'lik katkı sağlayacaklardır." demektedir. 1999 yılında yapılan G-77 toplantısında tüm katılımcılar bu görüş etrafında birleşmiş ve hazırlanan deklarasyonda da bu doğrultuda ifadeler yer almıştır: "Mevcut çok taraflı ticaret sisteminin gelişmekte olan ülkeleri dıŐlamaya devam edeceğinden büyük bir endişe duyuyoruz. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yarar sağlayabileceği ticaret

sektörleri bilinçli olarak geciktirilmekte, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş piyasalara girişi hala engellenmekte ve mevcut çok taraflı anlaşmalardaki haklar ile taahhütler arasındaki muazzam dengesizlik artarak devam etmektedir."

DTÖ'nün kuruluşundan itibaren biri 1996'da Singapur'da, ikincisi 1998'de Cenevre'de, üçüncüsü 1999'da Seattle'da ve sonuncusu Kasım-2001'de Katar'ın başkenti Doha'da olmak üzere dört Bakanlar Konferansı toplandı.

Telekomünikasyon, bilgi teknolojileri ürünleri ve finans hizmetleri alanlarında yeni anlaşmalar yapıldı.

Nisan 1999 tarihine kadar tam 170 tane uyuşmazlık DTÖ Tahkim kurullarına iletildi.

Yankılarla ve sermaye açısından büyük bir başarısızlıkla sonuçlanan Seattle Bakanlar Konferansına 8 yeni anlaşma imzalama umuduyla gidildi, fakat hüsrarla geri dönüldü. Planlanan anlaşmalar içerisinde orman ve kağıt ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin gelişmiş ülkeler için 2000 yılına kadar, gelişmekte olan ülkeler için 2003 yılına kadar kaldırılması gibi, dünya üzerinde zaten hızla yok olmakta olan ormanları -orman ürünü tüketimini %3-4 civarında arttırmak suretiyle- çok daha büyük bir tehlike altına sokacak anlaşma taslaklarının yanı sıra Çok Taraflı Yatırım Anlaşması-MAI de bulunuyordu. Seattle Konferansı'nda başarısız olanlar, Katar/Doha'da halledildi. DTÖ bu kez toplantısını nüfusu son derece düşük, demokratik hak ve özgürlüklerin büyük baskılar altında tutulduğu bir orta doğu ülkesine Katar'a almak suretiyle karşıt protestoların da önünü kesmiş oldu.

DTÖ Anlaşmaları:

Hatırlanacağı gibi -geçen ay Katar/Doha'da başlatılan kapsamlı raundu saymazsak- en fazla sayıda ve kapsamlı anlaşmanın

Uruguay Raundu'nda imzalandığını belirtmiştik. Bu anlaşmalar yalnızca mal ticaretiyle sınırlı değildi ve hizmet ticareti, fikri mülkiyet hakları gibi alanları da kapsıyordu. Bu bağlamda, DTÖ'nün en önemli anlaşmaları DTÖ-Kuruluş Sözleşmesi'nin eklerinde yer almaktadır:

1. DTÖ Kuruluş Anlaşması
2. Ek. 1 A: Çok Taraflı Mal Ticareti Anlaşması:
  - (1) Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması 1994 (GATT)
  - (2) Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması 1947 (GATT)
  - (3) GATT'daki belli hükümleri açıklayıcı metinler
  - (4) GATT'ın VI ve VII. Maddelerinin uygulanmasına yönelik anlaşmalar
  - (5) GATT'a ekli Marakesh Protokolü
  - (6) Devlet Desteklemeleri Anlaşması
  - (7) Tarım Anlaşması (AoA)
  - (8) Sağlık-Temizlik uygulamalarına ilişkin Anlaşma (SPS)
  - (9) Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması (ATC)
  - (10) Ticaret önündeki Teknik Engeller Anlaşması (TBT)
  - (11) Ticaretle bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS)
  - (12) Gemi Yükleme denetimi Anlaşması
  - (13) Menş kuralları Anlaşması
  - (14) İthalat Lisans prosedürleri Anlaşması
  - (15) Koruyucu hükümler Anlaşması
3. Ek. 1 B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)
4. Ek. 1C: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)
5. Ek. 2: Uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili kural ve prosedürlerin anlaşılması
6. Ek. 3: Ticaret Politikası İnceleme Mekanizması (TPRM)
7. Ek. 4: Ekseri Çoğunluklu Ticaret Anlaşmaları:
  - (1) Sivil Havacılık Ticareti Anlaşması
  - (2) Hükümet Satın Almaları Anlaşması
8. Kararlar ve Deklarasyonlar:
  - (1) En az gelişmiş ülkelerin lehine hükümlerle ilgili karar
  - (2) DTÖ'nün IMF ile ilişkisini anlatan deklarasyon,
  - (3) Hizmet Ticareti ve Çevreye ilişkin karar
  - (4) Finansal Hizmetlere ilişkin karar.

DTÖ Anlaşmaları ve uygulamalarından bazı örnekler

Tarım Anlaşması -AoA-:

Tarım Ticareti, hükümetlerin kendi yerli tarım üreticilerine sağladıkları destek ve sübvansiyonlar sonucunda tarım ve gıda tekellerinin muazzam büyüklüklerde "haksız" kazanç elde ettikleri ve bu nedenle en şiddetli çatışmaların yaşandığı alanların başında geliyor. DTÖ'nün bu konudaki iddialarına göre "Zengin ülkelerin hükümetleri ve tüketicileri tarım sektörünü desteklemek için yılda 350 milyar \$ ödüyor ve bu para ile ardarda dizildiklerinde dünyanın çevresini 1.5 kez turlayabilecek, tam 41 milyon tane birinci sınıf damızlık ineğin beslenmesi mümkün". DTÖ'nün kendi deyimiyle dünya tarımı, gerek fiyatlar gerekse üretim nicelikleri açısından son derece parçalanmış bir yapıda ve bu yapı özellikleri itibarıyla rekabetçi bir piyasa olmaya henüz çok uzak. Özellikle son 8-10 yıldan beri dünyanın her tarafından neo-liberal feryatlar yükselmeye başladı: Boşa giden tarım üretimi yapılmamasın, tarıma verilen desteklemeler yüzünden devlet bütçeleri iflasa doğru gidiyor, ve benzerleri. Yeni Tarım Anlaşması (AoA) tarıma sağlanan destek ve koruma düzeylerini önemli oranda aşağıya çekecek bir sürecin çok önemli bir parçası ve bu yüzden daha önce yarım kalan görüşmelere, 2000 yılı Ocak ayından bu yana kalındığı yerden başlandı.

AoA'na göre, tarımda ithalat bundan sonra sadece gümrük vergisine konu olabiliyor ve vergi dışındaki sınırlamaların hepsi ya vergiye dönüştürülmek zorunda ya da verginin belli bir miktara kadar uygulanması esasına dayalı olan tarife+kota sistemi getirilmek zorunda. Diğer yandan ithalatta alınacak gümrük vergilerinde oldukça önemli düşüşleri öngörüyor AoA. Bu alandaki taahhütler şöyle: gelişmiş ülkeler için 6 yıla yayılacak %36'lık bir vergi indirimi; gelişmekte olan ülkeler için ise 10

yıla yayılacak %24'lük bir vergi indirimi. Bu arada desteklemelerdeki azalma da oranlara ve belli bir takvime bağlanmış durumda ve vergi indirimlerinde uygulanacak oran ve takvimlerin aynen desteklemeler için de geçerli olması öngörülüyor. Doğrudan yerli üretimi teşvik amacıyla uygulanan diğer ulusal ölçekli desteklemelerde de ciddi bir indirim planlanıyor. Diğer desteklemelerde gelişmiş ülkeler 6 yıla yayılacak %20'lik bir indirim yaparken; gelişmekte olan ülkeler 10 yıla yayacakları %13'lük bir indirim yapacaklar. Diğer yandan, tarım ticareti üzerindeki etkileri minimal olur görüşünden hareketle araştırma, alt yapı ve hastalık denetimiyle ilgili harcamalar AoA kapsamının dışında tutuldu. Bu anlaşmada yer alan istisnai bir hüküm de fiyatların hızla düşmesinden dolayı yereldeki çiftçilerin çok büyük sıkıntılar yaşaması halinde veya ithalatın umulandan da fazla ve hızlı bir şekilde artması halinde hükümetlere gerekli önlemleri almaları için -son derece sınırlı da olsa- izin verilmesi.

Tarım alanında yaşanan küreselleşme ve bu eğilimin çok taraflı anlaşmalar üzerinden güvenceye alınması, kuşkusuz tarım alanının da hızla kapitalistleşmesine, geleneksel, kolektif tarım kültürünün yerini kapitalist üretim ve paylaşım ilişkilerine terk etmesini beraberinde getirecek. Tarımda yaşanacaklar farklı boyutlarıyla ele alındığında, yalnızca tarım emekçileri ve köylüleri ilgilendiren bir konu olmanın çok ötesinde, toplumun bütün bileşenlerini doğrudan etkileyeceği görülüyor.

- Geçiminin önemli kısmını tarımsal ihracattan sağlayan ülkelerde doğal olarak halkın büyük bir bölümü tarım kesiminde (ücretli veya ücretsiz ama bu sektörden alt düzeyde de olsa geçinebiliyor) çalışıyor. Gerek gümrük vergilerinin aşamalı olarak azaltılması ve gerekse devlet desteklemelerinin hızla en alt düzeye çekilmesi sonucunda

tarımdan geçinemez hale gelecek köylü nüfus geçimini sağlayabilmek için hızla büyük kentlere göç edecek. Hızlı göç olgusu, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da çarpık kentleşmeye ve yeni varoşların kentler etrafındaki çemberlere eklenmesine, kentlerin giderek bu artan nüfusu taşıyamamasına yol açacak. Kentlerde istihdamını bir şekilde koruyabilmiş işçiler, yeni ve ek işsizlik karşısında ya daha fazla taviz vermeye ve örneğin örgütünden vazgeçmeye, daha düşük ücret karşılığında ve olabildiğince esnek ve kurlsız çalışmaya zorlanacak ya da diğerleri gibi işsizleşecek.

- Gümrük düzenlemelerinin gevşetilmesi, sınırlardaki denetimlerin azaltılması ve gümrük kapılarının sayısının da indirilmesini gerektiren DTÖ hükümleri sonucunda ithal tarım ve özellikle tarımsal gıda ürünlerinde gıda güvenliği ciddi bir tehdit altına girecek. Avrupa Birliği gibi gelişmiş tüketici, hijyen ve çevre mevzuatına sahip bir coğrafyada bile daha şimdiden baş gösteren deli dana, şap hastalığı vb. salgın tehlikeleri insanlığa yönelik tehditler arasındaki yerini alacak ve muhtemelen sermayenin kendi içindeki çatışmalarında da etkili bir silah olarak kullanılmaya başlanacak.
- DTÖ sistemi içerisinde tarımla bağlantılı olarak ele alınan ve geliştirilmeye çalışılan genetik değişikliğe uğratılmış ürünler (GMO) dünya gıda pazarlarına hızla yayılacak ve yalnızca bu gelişmeden ötürü bile milyonlarca insanın yaşamı ve bundan sonraki nesillerin genlerinin sağlıklı olarak gelişimi giderek risk altına girecek.
- Geleneksel tarımın kendine özgü kolektivist üretim tarzı tarihe karışacak ve tarım nüfusu da tıpkı sanayi nüfusu gibi bireyselleştirilecek, yardımlaşma, işbirliği ve dayanışma tamamen kaybolacak.

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması -GATS-:

GATS Anlaşması, Uruguay Raundu bitiminde imzalanan ve hizmet sektöründeki ilk çok taraflı anlaşma olma özelliğine sahip olan bir Anlaşma. GATS'ın 1994 yılındaki ilk metninde Hizmetler 4 geniş grupta ele alınıp; tanımlanıyor:

1. Hizmet sunumunun sınır ötesinde gerçekleşmesi: Bu birinci grupta hizmet çeşidinin bir ülke tarafından diğer ülkede satışa sunulması söz konusu; telekomünikasyon ve uluslararası telefon görüşmeleri bu kapsamda değerlendiriliyor.
2. Hizmetin yurt dışında tüketilmesi: Bu ikinci gruba örnek olarak ta turizm gösteriliyor.
3. Ticari varlık gerektiren hizmetler: Bir şirketin başka bir ülkede hizmet üretimi ve satışı yapmak amacıyla şube veya acente açması olarak açıklanan bu üçüncü gruba örnek olarak; bankacılık, eğitim ve sağlık-bakım hizmetleri gösteriliyor.
4. Gerçek kişilerin serbest dolaşımını gerektiren hizmetler olarak tanımlanan bu sonuncu grupta, ülkelerinden başka ülkelere hizmetlerini satmak üzere seyahat eden işgücü ele alınıyor. Danışmanlar ve benzer şekilde hizmet sunumu yapanlar bu grupta yer alıyor. GATT'da olduğu gibi, GATS da 3 ana gruptan oluşuyor. 1-Temel hükümler, 2-Belli sektörlerle ilgili ek hükümler ve 3-Üye ülkelerin her birinin hangi hizmet alanlarını hangi tarihlerde yabancı hizmet sağlayacak şirketlerin emrine amade hale getireceğine ilişkin taahhütlerin yer aldığı geniş ve detaylı tablolar. Tine tıpkı GATT'da olduğu gibi, GATS'da da hazırlanan bu geniş tablolar üzerinden hizmet sektöründe kuralıslaştırma müzakerelerinin ucu açık bir şekilde

devam ettirilmesi amaçlanıyor. Nitekim, 1994 yılında anlaşmanın hazırlandığı süreçte ülkelerin taahhüt takvimleri dikkate alınarak, yeni liberalizasyon görüşmelerinin 2000 yılında başlatılması kararlaştırılıyor ve geçtiğimiz yılın Ocak ayında bu görüşmelere başlanıyor. 2000 yılı görüşmeleri ortalama ayda iki kez olmak üzere halen devam ediyor. Tartışmaların yönelimine ve kesinleşen değişikliklere ileriki bölümlerde değineceğiz.

GATS anlaşmasının temel hükümleri arasında, her zaman olduğu gibi "en çok kayırlan ülke -MFN- " ve "ulusal muamele -NT-" maddeleri unutulmamış. Fakat, GATS görece genç bir anlaşma olduğu için, ülkelere, olağanüstü koşullarda ve geçici sürelerle anlaşmanın MFN hükmünden ayrılma izni verilmiş. Ancak, burada unutmadan şunu bir kez daha yineleyelim ki sözünü ettiğimiz 1994 yılında imzalanan GATS anlaşmasıdır. Yani, yeni müzakereler sonrasında anlaşmada hangi toleranslar kalmaya devam edecektir, ya da acaba geride her hangi bir tolerans, istisna ya da muafiyet kalacak mıdır bunlar henüz bilinmiyor. Aslında bilinmemesine rağmen, anlaşmanın yeniden ele alınmasının esas gerekçeleri ve 50 yıllık GATT tarihinde izlenen yöntemler (Ayrıcalık ve istisnalar önce anlaşmaların dip notlarına yerleştiriliyor, fakat tüm anlaşmalar ucu açık bir şekilde yapıldığı için ileri ki süreçte yeniden müzakerelere başlandığında amaç, bu daha önce tanınan istisnai uygulamaları kaldırmak oluyor) hatırlanacak olduğunda; örneğin yukarıda belirtilen ve ülkelere olağanüstü koşullarda ve geçici sürelerle MFN hükmünden ayrılma hakkı tanıyan istisnai hükmün GATS'ın yeni metninde yer almayacağını öngörmek yanlış olmaz. Zaten, MFN hükmü ile bazı ülkelere tercihli muamele uygulanması konusunda anlaşmada tanınan esneklikler için verilen süre de 10 yıl ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca mevcut GATS (1994) anlaşmasında "ulusal muamele" (NT) hükmü, yalnızca, bir üye ülkenin

yabancı hizmet yatırımcılarına belli bir piyasaya serbestçe giriş hakkı tanıdığına dair taahhütte bulunması halinde uygulanmakta ve üye devlete bu taahhüt sırasında belli sınırlamalar koyma izni de verilmektedir. Örneğin üye devletlerden biri veya bazıları, kendi bankacılık sektörlerini serbest piyasa ekonomisine açma ve yabancı bankaları kendi piyasalarına alma taahhüdünde buldukları halde, ülkelerine gelecek yabancı bankaların, yerli bankalara eş-sayıda şube açmasına izin vermeyebilir. GATS Madde V. ile, üye devletlere NAFTA-Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması, AB ve benzeri ekonomik bloklara dahil olma izni verilmekte; Madde XIV'te ise genel istisnalar başlığı altında ülkelere, insan, hayvan ve bitki yaşamını korumak amacıyla ve gerekli olduğunda GATS hükümlerinden ayrılma hakkı tanınmaktadır. Bu insani değerlerin korunduğu imajı verilen hükümlerde dikkat çeken nokta ise, tüm ikili ve ekseriyetli anlaşmalarda özenle seçilip, uygun yerlere serpiştirilen "gereklilik" şartıdır. Aralarında GATS'ın da bulunduğu bu anlaşmalarda bu "gerekliliği" belirleyen kriterler hiç bir şekilde açıklanmaz. Böylece, günü geldiğinde Tahkim Panelleri bu kriteri şirketlerin çıkarları doğrultusunda yorumlayabilir ve tehlikenin öznesi insan hayatı bile olsa, Tahkim Paneli henüz gereklilik şartının yerine gelmediğine hükmedebilir ve Panelin neden böylesi bir yargıya vardığını sorgulamak mümkün değildir çünkü anlaşmada esas alınan gerekli olmak kavramı muğlak, görece ve kişiden kişiye değişebilecek özelliklerdedir.

GATS'ın belli hizmet sektörlerine özel ve anlaşmaya ek olarak yapılan düzenlemelerine, Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşundan beri yeni pek çok anlaşma eklendi. Mesela Şubat 1997'de 69 hükümet bir araya gelerek telekomünikasyon hizmetlerinde geniş çaplı liberalizasyona gitme konusunda; aynı yıl Aralık ayında bu kez 70 Hükümet bir araya gelerek bankacılık, sigortacılık, menkul kıymetler ve

finansal enformasyon ve bilgi hizmetlerinin %95'nden fazlasını kapsayacak bir finans hizmetleri liberalizasyonu anlaşmasında mutabakat sağladılar ve anlaşma imzaladılar.

GATS'da, gerçek kişilerin anlaşmaya bağlı olarak dolaşımı konusu detaylı olarak ele alınıyor ve bir bireyin belli bir hizmeti ifa etmek için başka bir üye ülkenin topraklarına geçici olarak nasıl gireceği ve o hizmeti nasıl gerçekleştireceği anlatılıyor. Anlaşmanın Hava Ulaşım Hizmetleri'yle ilgili ekler bölümünde hava trafiği haklarının GATS kapsamına girmediği belirtiliyor fakat ardından; uçak tamir ve bakım hizmetleri, hava ulaşım hizmetlerinin pazarlaması ve satışı, bilgisayarlı rezervasyon hizmetleri sisteminin GATS kapsamında olduğu dikkati çekiyor. Finansal Hizmetlerle ilgili ekler bölümünde; tüm sigortacılık ve bununla bağlantılı hizmetler ile tüm bankacılık ve diğer finansal hizmetlerin GATS kapsamında olduğu belirtiliyor. Bu bölümde üye ülke hükümetlerine belli durumlarda belli "istisnai" haklar bahsediliyor ve hükümetlere, yatırımcıların, mevduat sahiplerinin, siyasi karar alma mekanizmasında bulunan kişilerin ya da kıymetlerin saklanması (emanet işlemleri, takas merkezleri vb.) sorumlu kişilerin ve finans piyasalarında istikrarın korunması amacıyla gerekli önlemleri almaları için belli haklar tanınacağı belirtiliyor. GATS anlaşmasının özellikle finansal hizmetlerle ilgili olan bu bölümü ciddi eleştiriler alıyor ve karşıt görüşler, anlaşmanın bu bölümünün MAI'deki finans hizmetleri bölümüyle tıpatıp aynı olduğu, ülke ekonomilerinin bundan sonraki süreçlerde, GATS anlaşmasına bağlı olarak krizlere çok daha fazla muhatap olacağı ve yoksulluğun giderek artacağını belirtiyorlar.

Telekomünikasyon sektörüne ilişkin anlaşma eklerinde bu sektörü piyasa ekonomisine açma taahhüdünde bulunan hükümetlerden, yabancı telekomünikasyon yatırımcılarına, yerlilere tanınandan daha az avantaj (yatırım teşvikleri, vergi kolaylıkları, daha ucuz enerji kullanımı vb.) sağlamamaları

isteniyor. Telekomünikasyon alanında yeni uzlaşmaya varılan liberalizasyon konusunda, Far Eastern Economic Review dergisinde yapılan yorumda; *"yeni ekonomi çağında da kazanan yine bu oyun alanında tam zamanında pozisyon alan Amerikan şirketleri olacaktır"* görüşüne yer veriliyor. Noam Chomsky ise, Amerikan yeni ekonomi şirketleri buldukları yere nasıl geldiler sorusunu şöyle cevaplıyor: *"Modern teknolojiye asıl katkı, 1970'lerden beri kamu fonlarının transferi üzerinden kendisini gelişmiş endüstriyel sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamak için sağlamak zorunda olduğu piyasa disiplininin bağımsızlaştıran ve sektöre, hükümet üzerine ambago uygulayacak kadar egemen olan tekellerden gelmiştir. Öte yandan iletişim bir hizmet olarak gerçek halk demokrasisinin kalbidir ve bu sektörün kar amaçlı sermaye gruplarının eline geçmesi, halk demokrasisine ulaşma süreçlerini kesintiye uğratabilecek kadar ciddi bir sorundur."*

Daha önce de belirttiğimiz gibi GATS Anlaşmasının ikinci etap müzakereleri 2000 yılının Ocak ayında DTÖ'nün Cenevre'deki Merkez binasında başlatıldı. Ortalama olarak her ay iki kez toplanan Hizmetler Çalışma Grubu, bugüne kadar çeşitli alanlarda kararlara varmak suretiyle anlaşmanın kapsamını genişletmeye dönük adımlar atıldılar ve belirlenen tarihe göre bu çalışmanın 2002 yılı sonunda bitmesi bekleniyor. Yeni GATS olarak tanımlayabileceğimiz bu yeni kapsama ilişkin eldeki veriler oldukça sınırlı durumda. Son gelişmelerle ilgili olarak 25 Eylül 2001 tarihinde AB kurumları (AB-Komisyonu Ticaret Komisyonerleri ile AB-Ekonomik ve Sosyal Konseyi), bazı STK'lar (Avrupa Yayın Emekçileri Sendikası, İngiliz Ulusal Tüketici Konseyi, Wemos Vakfı, FOEE, SOMO) ve çok uluslu hizmet şirketleri örgütlerinin (ESF-Avrupa Hizmetler Forumu, UNICE-Avrupa İşveren Örgütleri Konfederasyonu, EUROCOMMERCE-AB Ticaret Odası) katıldığı bir bilgilendirme toplantısında aktarılan bilgilere göre şimdiye kadar belirlenmiş olan temel hedefler:

1. Hiç bir hizmet ve bağlantılı sektörün anlaşma kapsamı dışında bırakılmaması,
2. Önceki GATS Anlaşmasıyla taahhüt edilmiş konuların eksiksiz olarak yerine getirilmesinin sağlanması,
3. Klasik taleplerin geliştirilmesi ve prosedür önermelerinde bulunulması,
4. Müzakere prosedürlerinin şeffaf bir şekilde devam etmesinin sağlanması,

Aktarılan bilgilere göre, AB içerisinde uygulanacak iç politikalar özelinde, AB, eğitim, kültür ve sağlık alanlarında içe dönük yapacağı düzenlemelerde bağımsız olmaya devam edebilecek. Çünkü Yeni GATS'ın Mart 2001'de tamamlanan müzakere ilkelerinde esneklik yaklaşımı belirlendi ve ülkeler hangi sektörlerini GATS anlaşması kapsamına dahil edip, hangilerini dahil etmeyeceklerini belirleme konusunda serbest bırakıldı. Ancak bu öyle garip bir serbestiyet ki, bir ülke GATS'a dahil etmeme kararı aldığı bir sektörde, kendi sermaye gruplarının da başka ülkelerde yapacağı yatırımların GATS kapsamı dışında tutulmasına yol açmış oluyor ve buna da "karşılıklık" prensibi adı veriliyor. Bir örnekle açıklamak gerekirse, AB eğer "ben, eğitim-kültür ve sağlık alanlarını GATS'a dahil etmeyeceğim" diyorsa, bu aynı zamanda şu anlama geliyor "*AB'de eğitim, kültür ve sağlık alanında hizmet veren şirketler ya da bireysel yatırımcıların diğer DTÖ üyesi ülkelerde yapacakları yatırımlarının GATS nimetlerinden yararlandırılmamasını kabul ediyorum*". Kuşkusuz her devletin bu ve benzer kararları alma hakkı var -burjuvazi icazet verdiği sürece-. Diğer yandan eskisi ya da yenisı GATS anlaşmasının sürekli yapılandırılmakta olan bir anlaşma olduğu, yani ucu açık bir anlaşma olduğu hatırlanacak olursa, AB'nin bugün yeterince gelişip güçlenmemiş olduğu için henüz baskı mekanizmalarına nüfuz edemeyen eğitim-kültür ve

sağlık Şirketleri, gelecekte palazlandıklarında bu alanlardaki korumaların kaldırılmasını talep edebilecekler ve muhtemelen anlaşma bir kez daha deđiŐtirilecek. Kaldı ki bugüne bile baktığımızda Avrupa'lı eğitim ve sağlık Şirketlerinin hiÇ te azımsanmaması gereken ekonomik büyüklüklere ulaŐtığını ve hızlanan Şirket birleşmeleri ve Şirket devirleri sürecinin bu Şirketleri kısa süre içinde yarışın içine dahil edeceğini öngörmek mümkün. Bu durumda, AB yetkililerince Sivil Topluma karşı yapılan "bilgilendirme" toplantılarının asıl amacının, karşıt grupları öncelikle GATS'ın meŐruiyetini kabul etmeye zorlamak olduğu geliyor akıllara. Üzerinde pazarlığa giriştiğiniz bir Şeyi "yok" sayamaz ve karşısında mücadele edemezsiniz. Sivil Toplum'a "korkmayın eğitimle sağlığı GATS içine almayacağız" dediklerinde, karşı tarafa da pek ala "iyi o zaman, demek ki endiŐelenecek bir Şey yok" dedirtebilirsiniz. Böylece GATS adı altında devasa bir saldırı anlaşmasını kamuoyu nezdinde meŐrulaŐtırmıŐ daha da ötesi, vize bile almış olursunuz. Üstelik Avrupa Birliği içinde eğitim, sağlık gibi alanlar da dahil olmak üzere kamu hizmetlerinin gecikmeksizin liberalizasyon kapsamına alınacağının güçlü sinyalleri, yalnızca STK'larla yapılan toplantılarda alınmıyor. Örneğin, 27-28 Kasım 2001 tarihlerinde AB-Belçika Dönem BaŐkanlıđı'nın öncülüğünde Brüksel'de düzenlenecek olan "Şirketlerin Sosyal Sorumluluğu" başlıklı konferansın tanıtım kitapçığında anlatılan baŐlıklarından bir tanesi aynen Őunları söylemekte:

"Genel ekonomik çıkar elde etmeye açık hizmetlere ulaşımın sağlanması: Son yıllarda önemli sayı da bireyin yaŐamlarını normal standartlarda sürdürebilmeleri için gerekli olan, fakat aynı zamanda ekonomik çıkar elde edilmesi de mümkün olan kamu hizmetlerine ulaŐımda güçlükler yaşanmaya ve endişeler yükselmeye başlamıştır. Amsterdam Anlaşması, topluluk ve üye devletlerin bu sayılan özelliklerdeki hizmetlerin tam olarak yerine getirilebilmesi için gerekli koşul ve ilkelere uygun

davranacaklarını belirtmektedir. Ancak bazı bölgelerde bu tip hizmetlere ulaşım her kesim için kolay ve mümkün olamamakta ve AB'nin tüm ülkelerinde tüketici hakları yasalarla garanti altına alınmamış olduğu için kamu hizmeti alan bireylerin bazen hak ihlallerine uğradıklarına tanık olunabilmektedir. Oysa, bazı şirketler, kendilerine düşen sosyal sorumluluğun bir parçası olarak tüm temel kamu hizmetlerine ulaşımın herkes için mümkün hale gelmesi yolunda çaba göstermeye, daha da ötesi bu kamusal hizmetleri sağlamaya hazır ve isteklidir."

Yukarıdaki paragrafın ilk cümlesindeki "ekonomik çıkar elde etmeye açık hizmetler" ibaresi önemlidir. Çünkü, bu gözlükle bakıldığında eğitim ve sağlık alanları için ekonomik çıkarın söz konusu olamayacağı söylenemez, bu saptamayı doğrulayan çok fazla sayıda örnek vardır dünyada. Başka bir deyişle Avrupa Birliği, bir yandan kendi toplumlarını yatıştırmak amacıyla bu alanları piyasa ekonomisine açmayacağını söylerken, bir yandan da "tüketici haklarını korumak adına" ikna konferansları düzenlemekte ve Avrupa halklarını "Bütün çocuklarımız daha kaliteli eğitim hizmeti alma hakkına sahiptir. Gelin geleceğimiz olan çocuklarımızı en doğal insan hakkı olan eğitim alma hakkından mahrum etmeyelim ve eğitimi özel şirketlere bırakalım" gibi söylemlerle, GATS anlaşmasına sahip çıkmaya çağırarak. Oysa, kapitalizm ile pazarlık edilemeyeceği bugün geçmişe oranla çok daha netleşen, kesinleşen bir olgu. Değerli hocamız Prof. Dr. İzzettin Önder'in, Haziran 2001 tarihinde İstanbul-Petrol-İş Konferans salonunda düzenlenen Uluslararası GATS Sempozyumu sonrasında, Cumhuriyet Gazetesi'ndeki köşesinde yayınlanan yazısında da benzer vurgu ve uyarılara rastlıyoruz:

"Sermaye sınıfı; politikacısı, medyası, vakıf yüksekokulları, sermayeden beslenen sermaye yanlı öğretim elemanları ve tüm toplumsal kurumları ve böylece oluşturduğu kuralları ile, emeğe ve tüm insanlığa saldırmaktadır. MAI ve Küreselleşme

Karşıtı Çalışma Grubu, büyük bir çaba ve özveri ile sermayenin bir kanser dokusu gibi yerküreyi sarmasına ve insanlığı yoksulluğa ve felakete sürüklemesine karşı çıkmaktadır. Bu mücadele, toplumun giderek yükselen bilinci ile güçlenip başarıya ulaşacaktır.

Sempozyum programının son bölümünde, çok doğru ve haklı olarak, "Küreselleşme süreci reform edilebilir mi?", ve "Kapalı ekonomik sistemler küreselleşmeye alternatif oluşturur mu?" alt başlıklı iki önemli konuya yer verilmiş. Bu iki konu küreselleşme ile mücadelede temel çerçeveyi tartışmaya açmaktadır: Küreselleşme ile sistem içinde kalınarak mücadele edilebilir mi ve küreselleşme ile mücadelede ulusal ekonomileri kapatma etkili sonuç verir mi?

Emperyalizmin çağımızdaki en güçlü ve hassas oluşumu olan küreselleşme ile sistem içinde kalınarak mücadelenin olanaklı olmadığı açıkça görülmekle beraber, kapitalizmin ideolojik etkisi altında ciddi bir genetik deformasyona uğramış olan sol, bazen "liberal" bazen de "ulusal" yafta altında küreselleşmeye uyum sağlama manevraları yapmaktadır. Kimileri bir tür güç ilişkisi olduğu gerçeğini irdelemeden piyasa uygulamasını öne çıkarırken kimileri de sermayeler arası çatışmada bir tarafın savunucusu olduğunu dahi algılayamadan ulusal sermayeyi uluslararası büyük sermayeye karşı korumaya yeltenirken aslında kapitalizmin ve sömürücü sermayenin ekmeğine yağ sürdüklerinin ayırtına dahi varamamaktadırlar. Kendi krizi ile mücadele eden kapitalizmin sola karşı kazandığı en büyük zafer, günümüzde üretim araçlarının mülkiyeti tartışmasını bir tarafa bırakarak, kapitalizmin en has araçlarını benimsemeye yönelen bin bir renge dönüştürülmüş olan solculardır. Kapitalizm, kendi ideolojik zaferini, bir yandan kendi genetik yapısını sıkıca koruyup aletlerini değiştirmesine karşın, solun temel felsefesini ve genetik yapısını bozarak kendi aletsel dokularına yanaşarak, diğer yandan da sol cepheyi, hem de

bizzat kendileri marifetiyle bölerek kazanmaya çalışmaktadır. Bireylerin ve siyasal örgütlerin sol felsefeye bağlı olmaları, kendileri açısından gerekli görülmeyebilir, ama topluma karşı dürüst davranmaları gerekli ve şarttır. Siyasal örgütlerin ve bireylerin sol ile sosyal demokrasi arasındaki kesin ayrımı çarpıtmaları bilgisizlik değilse, affedilmez bir sahteciliktir.

Başka bir tartışma konusu ise küreselleşme ile ulusal düzeyde mi yoksa uluslararası düzeyde mi mücadele edileceği meselesidir. Geçen yüzyılın başında olduğu gibi, bu konu da sermaye karşısında solun bölünmesine zemin hazırlamaktadır. Oysa, tam da kapitalist bir zihniyetle bastırıcı tartışma ve çatışma yerine, birbirimizi anlayacak biçimde konuşabildiğimizde görürüz ki, bu iki strateji birbirini dışlayıcı değil, tamamlayıcı niteliktedir.

Öte yandan, kapitalizmin müthiş buluşu olan "Yeni Dünya Düzeni" söylemindeki "dünya düzeni" söylemi, bir yandan sermaye saldırısı karşısında ezilenlerin siyasal etki ve örgütlenme alanlarını genişleterek merkez güç karşısında çevresel ajanların hareket alanını daraltırken diğer yandan da sınıf ilişkisinden soyutlanmış, alt kimlik ve niteliklerle içi boşaltılmış "birey" söylemi ile bireyi kendi yalnızlığı ile başa bırakmaktadır.

Yeni GATS müzakerelerinin ilk 1.5 yıllık sürecinde yaklaşık 40 ülkeden 100 kadar öneri geldi ve bu öneriler önümüzdeki süreçlerde yapılacak özel toplantılarda tek tek ele alınıp, tartışılacak. GATT ve DTÖ süreçlerinde her zaman olduğu gibi Yeni GATS görüşmelerine de gelişmekte olan ülkelerin katılımı son derece sınırlı düzeyde kalıyor. Yapılan müzakereler, hizmet piyasalarına girişi hızlandıracak hazırlıklar ve mevcut bilgilerin değerlendirilmesi şeklinde yaşanıyor. Müzakerelerin ne şekilde yürütüleceğine ilişkin olarak CTS-Hizmet Ticareti Komitesi'nce yürütülen özel toplantılar düzenleniyor. Bu toplantıların ilk aşaması, Mayıs ve Temmuz aylarındaki

toplantılarla tamamlandı. İkinci aşama ise Ekim 2001, Aralık 2001 ve Mart 2002 olarak belirlendi. Geçen dönemde Avrupa Birliği tarafından CTS'ye sunulan teklifler toplam 11 ayrı hizmet sektöründen oluşuyor:

Mühendislik ve tüm diğer uzmanlık hizmetlerini (tıp da dahil olmak üzere) kapsayan profesyonel hizmetler, işletme uzmanlığı, dağıtım hizmetleri, finans hizmetleri, turizm, ulaşım, enerji, posta hizmetleri, kurye taşımacılık hizmetleri, çevre hizmetleri ve su çıkarım, iletim ve dağıtımı.

ABD, sektörlerin belirlenmesinde AB'ne göre biraz daha seçici davranmış gibi görünüyor: Muhasebe hizmetleri, yetişkin eğitimi, çeşitli alanlarda staj ve kurslar, enerji, çevresel hizmetler, expres kurye hizmetleri, finans hizmetleri, hukuk hizmetleri, doğal ve taşınabilir kaynakların taşınmasıyla ilgili hizmetler, turizm ve otelcilik hizmetleri.

Yeni GATS görüşmelerinde şimdiye kadar görüşülen konular arasında en çok kayrılan ülke prensibi, elektronik ticareti ve profesyonel hizmetler sayılıyor. Fakat bu açıklamada dikkat çeken bir ibare bulunuyor: "Sağlık sektörü, profesyonel hizmetler tartışması dışında henüz tek başına ele alınmadı". Bu cümleden de anlaşılıyor ki, ülkeler sağlık sektörünü ismen açmadıklarını söyleseler bile, profesyonel uzmanlık dalları arasına sağlık alanı da giriyor. Sayılan görüşme başlıklarıyla ilgili olarak öneride bulunan ülkeler arasında Japonya, Avustralya, Norveç, İsviçre gibi gelişmiş ülkelerin yanı sıra Hong Kong, Şili, Venezuela, Honduras, Hindistan, Mercosur Bölgesi, Dominik Cumhuriyeti gibi gelişmekte olan bölge ve ülkelerin de bulunduğu Türkiye'nin ise hiç bir şekilde adının anılmadığı fark ediliyor.

CTS'nin Ekim 2001 toplantısının gündemi ise şöyle:

1. Ticaret ve hizmetlerin değerlendirilmesi ve özerk liberalizasyon işlemleri olmak üzere iki yatay müzakere

konusu,

2. Bu iki yatay konuyla bağlantılı raporların sunulması,
3. Enerji, ulaşım, turizm, çevre, eğitim ve eğlence ve kültür hizmetleri.

Anlatmakta olduğumuz toplantı sırasında sorulan çeşitli sorulara AB-Ticaret Komisyonerleri tarafından verilen yanıtlar oldukça ilginç:

Sağlık konusunda zaten 1994 GATS Anlaşmasından beri devam eden ve devam etmek zorunda olan taahhütlerimiz var. Fakat şu kadarını söyleyebiliriz ki Avrupa Birliği'nin sağlık konusunda düzenlemeler yapma yetkisi devam edecek.

Bu açıklamaya göre belki şöyle bir tahminde bulunulabilir: Öyleyse GATS maddeleri Avrupa'da AB'nin sağlık tüzük ve düzenlemelerinin bir parçası imiş gibi uygulanacak. Örneğin kamu hastaneleri özelleştirilirken "GATS emrettiği için özelleştirmek zorundayız" denmeyecek de, "Avrupa vatandaşlarının daha rahat sağlık hizmeti almalarını sağlamak için özelleştirdik" denecek. Çünkü aksi taktirde, özellikle İngiltere ve Almanya'da oldukça gelişmiş bulunan sağlık hizmetleri alanında faaliyet gösteren ve özel hastane zincirleri sahibi şirketlerin GATS üzerinden yeni pazarlara ulaşma şansı ortadan kalkmış olacak.

Soru: Avrupa Komisyonu tarafından GATS menüsüne konmak istenen temiz su çıkarımı, iletimi ve dağıtımı ile ABD tarafından önerilen enerji kaynakları her ikisi de temel insan haklarının ipotek altına alınması anlamına geliyor. Komisyonunuz böyle bir şeyi desteklemek bir yana nasıl önerebildi? (Friends of the Earth-Avrupa)

Su meselesi, Avrupa şirketlerinin çıkarlarını temsil ettiği için bizim tarafımızdan GATS kapsamına dahil edilmesi önerildi. Bu konuyu mutlak bir şekilde gözümüzün temiz su kaynaklarında olduğu biçiminde yorumlamamalıyız. Bizim amacımız su üzerine ve atık su yönetimi üzerine daha fazla odaklanabilmektir. Yeni

GATS müzakerelerinde karar altına alınmış meseleler konusunda daha fazla konuşmak istemiyoruz.

Yeni GATS Anlaşması'nda iki temel yaklaşım benimsenmiş durumda: **Sınıflandırma ve Salkımlandırma.**

Sınıflandırma; 1994-GATS Anlaşması'nda da uygulanmış ve bilinen bir yöntem. Sektörlerin bağlantılı alt sektörlerinin de anlaşma maddesi altında sıralanması yöntemine bu ad veriliyor.

Salkımlandırma; biraz daha farklı ve belirlenen ve bağlantılı olan her bir alt sektör bir kez de kendi içinde salkımlandırılıyor. Nihai tabloya baktığınızda en alt salkımlarda ana sektörden eser bile görememeniz olası. Henüz hangi sektörün sınıflandırma hangisinin ise salkımlandırmaya tabi tutulacağı tam olarak netleşmiş durumda değil. Ancak Mart 2001'de Dünya Küreselleşme Karşıtları Cenevre Strateji toplantısına katılan konu uzmanlarının aktardıkları bilgiler itibarıyla, turizm sektöründe salkımlandırma yaklaşımının belirlendiği kesinlik kazanmış gibiydi. Daha sonra Eylül ayında Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Honduras, Bolivya, Ekvator, Nikaragua, Panama ve Peru tarafından revize edilen metinde belli ve aslında çok da önemli olmayan değişiklik önerileri dikkat çekiyordu. Turizm bölümünün ekleri arasına "Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu"-CBD ile sürdürülebilir kalkınma hedefiyle tutarlı bir turizm anlayışına tüm GATS üyelerince dikkat edileceği vurgusunun eklenmesi böylece kabul edildi. Bu eklerin gerekliliğine diğer üyeleri ikna amacıyla yapılan açıklayıcı sunuşta, özellikle gelişmekte olan ülkelere giden turist sayısındaki artışa rağmen turist başına elde edilen gelirden önemli bir azalmanın olduğu vurgulandı. Bu azalmanın temel gerekçesinin ise özellikle gelişmiş ülkelerin tur operatörü şirketlerinin, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki çalışmaları sırasında rekabeti ihlal eden uygulamalarına dikkat çekildi. Bu duruma cevaben, turizm ile ilgili mevcut ve görece

dar kapsamlı anlaşma ekinin bir dizi rekabet engelleyici hükmü de barındıracak bir şekilde genişletilmesi ve bunun için rekabet konusuna da bir salkımın eklenmesi önerildi. Yine turizm konusunda, çevresel korumaların gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaret sistemine dahil edilmesi önünde ciddi bir engel teşkil ettiğini öne süren revize edilmiş taslak metnin önericisi konumundaki ülkeler, çevre ile ilgili hükümlerin tartışılacağı platformun DTÖ olmaması gerektiğini hatırlattılar.

Sunuşlar sonrasında çıkan tartışmalarda gelişmekte olan ülkelerin önemli bir çoğunluğu turizm anlaşma taslağının rekabet bölümüne eklenmek istenen salkımlama yaklaşımından vazgeçilmesini istediler ve salkımlama sözü kaldırıldı fakat "turizm karakterli tüm ürünler" tümcesi kullanılmak suretiyle salkımlamadan daha da geniş bir tanımlama kabul edilmiş oldu. Tartışmalar sırasında Avrupa Birliği'nin rekabet karşıtı uygulamalardan şikayet eden gelişmekte olan ülkeler grubuna ciddi destek verdiği görülürken, Japonya ve G. Kore karşı tarafta yer aldılar. Şimdi sıra, revize edilen GATS-Turizm Anlaşması'nın son taslağının üye devletlerin hükümetlerince onaylanmasına geldi.

CTS-Hizmet Ticareti Konseyi'nin 5 Ekim tarihli toplantısında 3 ayı konu tartışıldı: Hizmet ticaretinin değerlendirilmesi; özerk liberalizasyon (gönüllülük esasına dayalı olarak, müzakereler dışında gerçekleştirilecek liberalizasyon) ve eğitim hizmetleri. Küba, Zimbabve ve Venezuela'nın desteğini alan Pakistan Büyük Elçisi, hizmet ticareti alanında kapsamlı bir değerlendirme yapılmasının özellikle gelişmekte olan ülkeler için hayati bir öneme sahip olduğunu belirtti. Özerk liberalizasyon konusunda ise böylesi bir hakkın tüm DTÖ üyelerine mi yoksa yalnızca gelişmekte olan ülkelere mi verilmesi gerektiği tartışıldı ve ülke delegasyonları arasında ciddi fikir ayrılıkları olduğu görüldü. Gelişmekte olan ülkelere bazıları bu konunun kalkınma ile ilgili bir mesele olduğu ve bu nedenle

tüm DTÖ anlaşmalarına kalkınma anlamında eklenebileceğini belirttiler. Bu grup ülkelerin delegasyonları, GATS'ın gelişmekte olan ülkelerin dünya hizmet ticaretine daha yüksek oranda dahil edilmesi ile ilgili IV. Maddesine işlerlik kazandırılarak özerk liberalizasyon konusunun zaten halledilebileceğini belirttiler. En son tartışma konusu eğitim hizmetleriydi. Bu konuda Avustralya, sektöre ilişkin olabilecek maksimum düzeyde taahhüt de bulunulması fakat bir yandan da devletlere, kamusal eğitim alanlarının büyüklüğü oranında iç düzenlemeler yapma olanağının tanınması gibi birbiriyle taban tabana çelişen ikili bir teklif getirdi.

8 Ekim günü devam eden CTS toplantısında ise, enerji, ulaşım ve turizm konuları yeniden masaya yatırıldı. Japonya, GATS-Enerji sektörünün alt sınıflandırmasının (1994) yetersiz olmasından yakındı ve bu yüzden enerji sektöründeki liberalizasyonun diğer sektörlerle oranla geciktiğini ve sorunlar yaşandığını belirtti. Buna paralel olarak, enerji hizmetiyle kamu yararı arasındaki güçlü ilişkiyi vurgulayan Japon delegasyonu, bu alanın çevre ile de sıkı bir ilişki içinde olduğuna değindi. Japonya'nın bu konudaki önerisi ise, enerji başlığı altında esnek bir yaklaşımın benimsenmesi ve tüm ülkelerin enerji ve çevre politikalarını birbirleriyle bağdaşır hale getirme yönünde yoğun çaba harcaması oldu. Diğer yandan, uğruna savaşlar çıkarılan enerji koridorları üzerindeki paylaşım hesaplarına, çevre ve kamu yararı gibi sosyal gerekçelerle müdahale edilmesi bu sistem içinde adeta imkansız gibi görünüyor.

Malezya ve Küba, devletlere tanınacak belli alanlarda politik önceliklere göre iç düzenlemeler yapma hakkını desteklediklerini, böylesi bir anlayışın GATS müzakerelerine katılımı da teşvik edebileceğini belirttiler. Enerji tartışmalarında vurgulanan bir diğer konu da pek çok üye devlette kamunun elinde bulunan ulusal kaynakların "sahipliği" ile ilgili sorun oldu.

Turizm başlıklı tartışmada, Dominik Cumhuriyeti daha önce belli boyutlarıyla eleştirdiği taslak metni, sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun bir turizm liberalizasyonu öngörüsüyle değiştirdiklerini belirtti ve yeni metnin sunuşunu yaptı. Mercosur ülkeleri adına görüş bildiren Uruguay Büyük elçisi ise turizmin dünya hizmet ticareti hasılasının üçte birini temsil ettiğini ve hemen hemen bütün gelişmekte olan ülkeler için en büyük dış kaynakların başında geldiğini belirterek, öncelikle yapılması gerekenin yabancı turizm hizmeti sağlayıcılarının ülkelere girişi önündeki engellerin kaldırılması olduğunu belirtti. Turizm hizmetleri alanında önemli payı ve dolayısıyla çıkarı olan Kenya, GATS'ın mevcut haliyle ayrımcılık yaratan uygulamalara engel olabilecek bir yapı olmadığını kabul edilmek zorunda olduğunu hatırlatarak, Dominik Cumhuriyeti tarafından hazırlanan taslak metne tam olarak destek verdiklerini belirtti. Meksika bu konudaki ülke görüşünü en kısa sürede ileticeğini söyleyip pas-geçerken; Avrupa Birliği rekabet konularının tamamının yeni kalkınma raundunda bir anlaşma altında düzenlenmesini önerdiğini belirtmek suretiyle özetle -burada boşuna tartışmayın, biz bu işi Katar'da zaten halledeceğiz- mesajını verdi.

DTÖ- Uluslararası Tahkim davası örnekleri:

Chiquita–Muz Davası: Avrupa Birliği, ACP olarak bilinen Afrika, Karayip ve Pasifik'teki eski kolonilerle bir anlaşma imzaladı (Lome Anlaşması) ve bu anlaşmayla da, Birliğe yapılacak muz ithalatının %7'sini bu ülkelerden almayı ve ithalat sırasında özel ve daha düşük oranlı bir gümrük vergisi uygulamayı taahhüt etti. Bu arada, Karayiplerde bazı ülkeler için muz üretimi hem çok önemli bir gelir kaynağı hem de istihdam sağlayan bir alan. Santa Lucia isimli küçük ülkenin Başbakanı, Lome Konvansiyonu'nda yer alan ticari

düzenlemelerin ticarete zarar vermediğini, yalnızca küresel ekonomiden başka hiç bir şekilde yararlanma ihtimali olmayan ülkelere belli ve aslında oldukça sınırlı ticaret imkanları sunduğunu belirtiyor. Tabii küresel ekonominin sahipleri arasında bu konuda da fikir ayrılıkları mevcut. Bu yüzden ABD, Latin Amerika muz çiftliklerinde yıllardan beri uyguladığı son derece ağır emek hakkı ihlalleriyle ünlü en büyük chiquita tekeli adına Avrupa Birliğini, DTÖ'nün Tahkim Kuruluna şikayet ediyor. DTÖ Temyiz Paneli, AB ile Karayip ülkelerince imzalanan ve belli oranda ithalat garantisi ile daha düşük oranlı gümrük vergisi uygulaması taahhütlerinin yer aldığı Lome anlaşmasının GATT hükümlerinin ihlali anlamına geldiğine hükmediyor ve ABD'ne, AB bu konudaki politikasını değiştirmeye kadar 200 milyon USD tutarında ekonomik ambargo uygulama hakkı tanıyor. AB'nin bu yönde alacağı karardan bu yoksul ülkelerde en az 200 bin çiftçi ve ailelerinin yaşamsal olarak etkileneceği, bu ülkelerden merkez ülkelere doğru yaşanan yasadışı göç olgusunun daha da hızlanacağı ve uyuşturucu ticaretinin ivme kazanacağı bekleniyor. Sayılan tüm bu yoksulluk ve sefaletin tek bir Lome Anlaşması'yla ya da sadaka verircesine bir anlayışla bir kaç tane ticari avantaj ve teşvikle aşılabileceğini düşünmek de son derece yanlış olur kuşkusuz. AB'ne böylesi bir anlaşmayı yaptıran gerekçe ise muhtemelen AB kamuoyundan bir demokrasi ve insan hakları puanı kapmak, fakat bu arada giderek yükselen Doğu-Batı ya da Kuzey-Güney çekişmesinde yoksulun ve zor durumda olanın tarafında yer alarak görüntüyü kurtarmak olsa gerek. Çünkü AB'nin, toplam muz ithalatının yalnızca %7'sini Karayipler'den alacağı yönünde yaptığı bir tahhüdün Birlik bütçesine getireceği ek yük, Birliğin genişleme süreci ülkelere yeniden yapılanma desteği olarak aktardığı fonlardan kat be kat küçük bir parasal büyüklük. Dolayısıyla aslında Avrupa Birliği Karayipler ile bir alış veriş yapıyor ve bu işten de

büyük kazanç bekliyor.

Hormonlu Sığır Eti Davası (Hormone Beef Case): 1980'lerde Avrupa Birliği, sığırlara gelişimleri sırasında hormon verilerek hızla kilo almalarının sağlanmasına yönelik uygulamalara ciddi yasaklamalar getiren bir dizi yasa çıkardı. Bu yasanın çıkarılmasının gerisindeki dürtü, aralarında hormonlu eti boykot eden eylemlerin de bulunduğu çeşitli kampanyaların yardımıyla halk sağlığı konusundaki toplumsal bilincin artmış olmasıydı kuşkusuz. Bir kaç yıl önce ABD ve Kanada hükümetleri kendi hayvancılık endüstrisi tekellerinin baskılarına cevap anlamında, AB'ni hormonlu et yasağı uygulaması dolayısıyla DTÖ-Tahkim Kuruluna şikayet ettiler. Bu iki ülke, AB'deki uygulamanın GATT'ın SPS anlaşması hükümlerinin ihlali anlamına geldiğini ileri sürüyorlardı. Derhal bir Tahkim Panel'i oluşturuldu ve Panelin ilk yaptığı iş, SPS'in yeniden yorumlanması oldu. Bu yeni yorum tam 472 sayfalık bir raporda detaylı olarak anlatılırken; Tahkim Panel'inin kararı da AB'nin GATT-SPS Anlaşması hükümlerini ihlal ettiği şeklinde çıkıyordu. DTÖ'ne göre ihlal vardı, çünkü hormon yasağı yalnızca yerli üreticilere uygulanmıyor, AB'ne sığır eti ihracatı yapan tüm ülkelerin aynı yasağa uyması gerekiyordu. AB'ne göre ise, hedef AB halklarının sağlığını korumak ve yaşamsal risklerini azaltmak olduğuna göre, Birliğe giren ve yaşamı tehdit eden tüm ürünlerin doğal olarak aynı sağlık standartlarına tabi tutulması gerekiyordu. Tahkim Paneli, bu yasağın ve ilgili yasanın "risk değerlendirme"ye (Risk Assessment) dayanmadığını belirtti ve AB'ni mahkum etti. ABD, ilk etapta karşılık olarak çok çeşitli bir ürün yelpazesinde ve AB'ne yapılan sığır eti satışının 10 katına eşit düzeyde bir ekonomik ambargo uygulama yönünde karar aldı ve hayata geçirdi. Fakat, bu kadar eşitsiz bir ceza, Avrupa sermayesine çok ağır geldiği için, AB-Komisyonu üzerindeki

sermaye baskıları yoğunlaştırıldı ve AB, hormonlu et ile ilgili sağlık standardından vazgeçti (tüzüğü değiştirdi ve "hormonlu et kanserojendir, insan sağlığına zararlıdır" cümlesini yasadan çıkardı).

Massachusetts–Burma Davası: Geçtiğimiz yıllarda, ABD'nde Massachusetts ve bazı kentlerin valilikleri; "Satın Almada Seçici Davranma" adı altında bir yasayı kent meclislerinden geçirdiler. Amaçları; ABD Hükümetini, insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerle ticaret yapmaktan vazgeçirmek, caydırmaktı. Bu hedefin ardında başkaca bir geri plan çalışmasının ya da sermayeler arası bir iç çatışmanın olduğunu öngörmek gerçekten son derece zor, zira ele alınan dava, eski adı Myanmar yeni adı Burma olan küçücük bir prenslik ve ABD toplam ticaret hacmi içersindeki varlığı olsa olsa denizde bir damla şeklinde ifade edilebilir. Başka bir deyişle, ABD kent meclislerince başlatılan yasal girişim, belki Burma'yı ülke çapında etkileme gücüne sahip olabilir, fakat ABD içinde bir etkisinin olacağını beklemek mümkün değildir. Birleşmiş Milletler (UN) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'dan gelen bilgilere göre, Burma'daki askeri yönetim aralarında zorunlu çalışma-köle emeği, demokratik yöntemlerle seçilmiş hükümet üzerinde baskı kurma, bireylerin siyasi haklarının kısıtlanması, işkence ve etnik azınlıklara karşı ayrımcı muamelede bulunmak da olmak koşuluyla çok sayıda emek ve insan hakkının ihlal edilmesine seyirci kalıyor, bunun da ötesinde bu vahşî sömürüyü teşvik eder, destekler nitelikte resmi girişimlerde bulunuyordu. Diğer yandan bu ülkeyle ticari ilişkilerin devam etmesi, Burma Hükümeti'ne yeni silah ve askeri malzeme alması için kaynak (döviz) aktarmakla eş anlama geliyordu. Massachusetts Yasası ise, ABD Hükümeti'nin, Burma ile ticaret yapmaktan caydırılması için yereldeki şirketlere %10 düzeyinde bir tercihli muamele uygulanmasını

sağlamayı amaçlıyordu. Bu cümleden de anlaşılacağı gibi, gerekçesi ne kadar insani ve sınıfsalmış gibi görünürse görünsün, kapitalist sistem içinde geliştirilen çözümlerin -bir boyutuyla ve her şekilde- yine sermayeye hizmet edeceği, tercihlerin ise zorunlu olarak "şer" ile "ehven-i şer" arasında sıkışacağı Massachusetts Yasası ile bir kez daha görülüyor. ABD kent meclislerinin ehven-i şer'i, şer'e tercih etmesi; AB ile Japonya'yı tahkime gitmekten alıkoyamadı ve 1997 yılında bu iki ekonomik blok tarafından DTÖ Tahkim Kuruluna iletilen şikayette; ABD'nin, ilgili yasasıyla DTÖ'nün Ekseriyete Dayalı Hükümet Satın Almaları (AGP) Anlaşmasının hükümlerinin ihlal edildiği öne sürüldü. DTÖ-Tahkim Panellerince ele alınan davaların muhtemel temyiz süresi de dahil olmak koşuluyla 15 ay içinde sonlandığı daha önceki bölümlerde aktarılmıştı. Fakat, Burma davası 1997 yılında açıldığı halde henüz sonuçlanmamış durumda, çünkü Tahkim Kurulu halihazırda, ABD'ndeki 600 kadar şirketin bir araya gelerek oluşturdukları Ulusal Dış Ticaret Konseyi'nin (National Foreign Trade Council) aynı yasaya (Massachusetts Yasası) karşı ABD-Temyiz Mahkemesi'nde yürütmekte olduğu davanın sonucunu bekliyor. Konseyin iddiası, söz konusu yasanın Amerikan Anayasası'na uygun olmadığı yönünde ve bu Konseyin de, Satın Almada Seçici Davranma Yasası'na başından beri şiddetle karşı olduğu biliniyor. Öte yandan yasaya destek veren gruplar, Satın Almada Seçici Davranma Yasası'nın geçmişte G. Afrika'ya da uygulandığını ve eğer G. Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkiler kesilerek ülke üzerinde belli bir yaptırım uygulanmamış olsaydı, Nelson Mandela'nın bugün hala hapiste olabileceğini belirtiyor ve Mandela meselesini yalnızca ekonomik ambargoya bağlayan bir anlayışı savunuyorlar.

Yukarıda sürecini aktardığımız Burma-Massachusetts davasında sözü edilen "demokrasi"nin de bu çerçevede değerlendirilmesi

gereği ve daha da önemlisi kapitalist sistemin, çıkarları söz konusu olduğunda kendi değerlerini bile yok saydığıının burada altını bir kez daha çizmekte yarar var.

Guatemala–ABD'li Gerber Şirketi–Bebek Maması Formülü Davası: Bazen, bir ülkenin hükümetini, şirket çıkarlarıyla çatışan fakat toplum sağlığı ve güvenliği için gerekli olan bir talepten vazgeçirmek için tek başına DTÖ-Tahkim sistemiyle tehdit etmek bile yeterli olabiliyor. Özellikle söz konusu ülke yoksul, az gelişmiş bir ülke ise. Guatemala Hükümeti, Birleşmiş Milletler Sağlık Örgütü-WHO ve UNICEF tarafından geliştirilen bir "Bebek maması pazarlama şartı"nı ülke yasalarına geçirdi. Hükümetin amacı; anneleri yapay bebek maması kullanmak yerine, bebeklerini -çok daha sağlıklı bir yöntem olarak bilinen- kendi sütleriyle beslemeye teşvik etmeyi ve bu doğrultuda benimsenen yaklaşımlardan bir tanesi de bebek maması üreten şirketlerin, mama paketleri üzerine bastırdıkları sağlıklı, tombul, besili bebek resimlerinin kaldırması olarak belirlendi. Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Guatemala'daki bebek ölümleri ciddi oranda gerilemeye başladı. Guatemala UNICEF literatürüne, ilgili şartın başarı sembolü olarak geçti.

Ancak, bebek maması üreten Gerber isimli ABD'li şirket aynı görüşte değildi. Gerber, mama paketleri üzerindeki resimleri kaldırmayı reddetti ve bunun sonucu olarak ta Guatemala Hükümeti, Şirketin ülkede satılan diğer ürünlerini de yasaklama karar aldı. Ardından, Gerber Şirketi Guatemala Hükümetine bir mektup göndererek, DTÖ-Tahkim mekanizmasına başvuracağını ve ABD Hükümetini de kendisini desteklemeye ikna ettiğini bildirdi. Şirketin iddiası, mama paketleri üzerindeki bebek resimlerinin, şirketin ticari markasının önemli bir parçasını teşkil ettiği ve bu nedenle, ticari markaların serbestçe kullanımını sınırlayan ulusal yasaların DTÖ-TRIPS anlaşması

gereği yabancı Şirketlere uygulanamayacağı Őeklindeydi. Tehditler faydasını gösterdi ve DT Tahkim sistemine gidilmesi halinde çok yüksek bir bedel oğeyeceğini döŐenen Guatemala Hkmeti, yasanın yabancı Şirketlere uygulanamayacağına dair yeni bir yasa daha çıkarmak zorunda kaldı.

BÖLÜM 2: YENİ RAUND KONUSUNDA, DÜNYA SENDİKAL HAREKETİNİN GÖRÜŞLERİ

DT ve 2000 yılı Ekim ayında Katar'da yapılan 4. Bakanlar Konferansı'nda başlatılması planlanan "Yeni Kalkınma Raundu" konusunda dünya sendikal hareketi içinde de farklı görüşler var. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), Katar toplantısında Avrupa Birliğini temsil etmek üzere yer alacak AB-Komisyonu Delegasyonuna katılması yönündeki daveti kabul etti. Aslında delegasyon içinde yer almak ETUC'e, DT müzakerelerini izleme ya da AB bürokrasisi içinde Katar'la ilgili olarak yapılacakn müzakerelere katılma hakkını vermiyor. Fakat böyle olmasına rağmen ETUC, bu giriŐimi sonucunda A. Komisyonu ve DT ile sendikal hareketin iliŐkilerinin

geliştirilebileceğine inanıyor. ETUC'nin dünya ticaret ve yatırımlarının liberalizasyonu konusundaki tavrı, belli başlıklar altında kısaca şöyle:

Büyüme ve İstihdam:

ETUC, geçmişte, 1992 AB genişleme süreci ve tek piyasa girişimleri de dahil olmak üzere ticaret raundlarını desteklemiş ve bu yoldan büyümenin hızlanacağını, işsizliğin azalarak, istihdamın artacağını öngörmüştü. ETUC, her ne kadar temel emek standartlarının iyileştirilmesini en fazla öneme sahip konu olarak varsaysa da, -serbest piyasa sistemini Avrupa işçilerinin doğrudan çıkarları düzleminde ele aldığı altını çizerek- yeni raundu desteklemesinin gerisindeki en büyük gerekçesinin büyüme ve istihdam artışı konuları olduğunu belirtiyor. Dünya ekonomisinin serbest piyasa sistemine geçiş sürecinin çok sancılı geçeceğine işaret eden ETUC, bu sancıyı hafifletecek emek piyasaları düzenlemeleri ve sosyal refah politikaları gibi enstrümanlara ağırlık verilmemesi halinde, AB genişleme süreci başta olmak üzere ETUC tarafından savunulan bütün geleneksel sosyal piyasa argümanlarının da büyük yara alacağını ifade ediyor. Böylesi bir durumun, ETUC tabanını küreselleşme karşıtı, giderek AB karşıtı, dünyadaki gidişi durdurmaya çalışan kolaycı yaklaşımlara karşı da savunmasız bırakacağını altını çiziyor ETUC. Ancak, sermaye karlılığını arttırma hedefinden yola çıkan serbest piyasanın asıl amacının, başında "sosyal" kelimesi olan tüm uygulamaları ortadan kaldırmak olduğu hatırlandığında, ETUC'un politikaları hakkında bazı soru işaretleri oluşuyor.

Kalkınma Raundu:

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sendika konfederasyonlarının, yeni kalkınma raundunun eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen bir anlayışta dizayn edilmesini istemelerini anladıklarını belirten ETUC,

temel çalışma standartlarının DTÖ tarafından tanınmasına dönük bir mücadele anlayışının da bu talebin bir parçası olmak zorunda olduğunu belirtiyor. *"Bu, -güçlü olan, zayıf olana yardım etmelidir- cümlesiyle ifade edilen Avrupa sendikalarının temel yaklaşımı ile de aynı doğrultudadır"* denerek devam eden ETUC bilgi notu: *"Ticaret anlamında bu kuşkusuz, gelişmekte olan ülkelere Avrupa ve diğer gelişmiş piyasalara girişte daha fazla haklar tanınmak zorundadır şeklinde anlaşılmalıdır. Buradaki endişe, böylesi tutumların geçmişte olduğu gibi korumacılığı güçlendirme eğilimine yol açacak olmasıdır. Fakat, neyse ki ayarlama programlarının önemini kabul eden Avrupa Ekonomik ve Sosyal Modeli, herkes için adil bir dünya sistemi için uzun dönemli kazanımlara dayalı çok daha pozitif bir bakış açısına izin vermektedir."* diye devam ediyor.

Bu bölümde de Avrupa Birliği kurumlarının, gerek AB içinde ama özellikle de genişleme süreci ülkelerinde uyguladığı programlarla, üyelik vadini kullanarak talep ettiği emek-karşıtı, piyasacı reformlara yönelik bir tepkinin ETUC bildirisinde yer almadığı dikkati çekiyor.

Çok Uluslu Şirketler:

Bu başlık altındaki bölümde ETUC, yatırımlar, rekabet, şirket birleşmeleri politikalarına ve hatta şirket yönetişimi (Corporate Governance) ile vergilendirme konularına ilişkin uluslararası kuralların geliştirilmesini amaçlayan müzakerelerin desteklenmesi gerektiğini belirtiyor ve *"Bizim sözünü ettiğimiz uluslararası kurallar kuşkusuz pek çok hükümet ve çok uluslu şirket tarafından arzu edilenlerden farklı olacaktır. Ve herşeyin bizim istediğimiz şekilde yürüyeceğini garanti edemeyiz, fakat alanı boş bırakacak olursak otomatik olarak kaybedeceğimizi de bilmek zorundayız. Ne gariptir ki bazı Sivil Toplum Kuruluşları yatırımların yeni bir raunda konu edilmesine şiddetle karşı çıkmaktalar. Bu eğilimin kökleri, pek çok gelişmekte olan*

ülkenin çok taraflı kuralları egemenlik haklarına bir saldırı olarak gördükleri MAI-Çok Taraflı Yatırım Anlaşması deneyimine kadar gidiyor. Bu karşı çıkışın, şimdilerde şirket Amerikas'ında yeniden ortaya çıktığı ve ABD'li şirketlerin rekabet ve yatırım konularının yeni raunda dahil edilmesine karşı olduklarını biliyoruz, tabii ki farklı gerekçelerle... Çok uluslu şirketler, gelişmekte olan ülkelerle ve özellikle de ABD ile gelişmekte olan ülkeler arasında yüzlerce ikili anlaşma (BIT/BTT) imzalandığında, yatırımlar için uluslararası kurallar belirlenmesine oranla çok daha mutlu olacaklardır." diyerek devam ediyor. Bu çalışmamızın belli bölümlerinde de ele aldığımız ikili yatırım ve ticaret anlaşmalarının, küresel anlaşmalara bir alternatifmiş gibi görülmesi, aslında dünya ticaret sistemine dahil edilecek devletlere üyelik için ön koşul olarak onlarca ikili anlaşma imzalatıldığı gerçeğinin de yeterince bilinmediğini ortaya koyuyor. ETUC'nin bilgi notunda yer alan son derece önemli bir maddi hata: Bazı Amerikan şirketlerinin kendi çıkarlarını ikili anlaşmalar üzerinden koruyabilmek için çok taraflı yatırım ve ticaret düzenlemelerine karşı çıktıklarına ilişkin saptamayı destekleyen verilerin bulunup, bulunmadığı gerçekten araştırılmalı. Çünkü bugüne kadar ekonomik bloklar tarafından az gelişmiş ülkelerle imzalanan ikili yatırım ve ticaret anlaşmalarına göz atıldığında Avrupa Birliği'nin bu konuda hiç de Amerika'dan geri kalmadığı apaçık görülüyor. Ayrıca, küçük çiftçi grupları dışında Amerika'daki tüm sanayi ve finans kapitalinin yeni kalkınma rundunu olabildiğince kapsamlı bir dizaynda gerçekleştirmek istedikleri artık çok iyi biliniyor. Amerikan sermayesinin yeni raundla ilgili tek bir çekincesi var o da, Seattle bozgununun tekrarlanması. İşte bu endişeyle, ülkeler arası fikir farklılıkları tam olarak giderilmedikçe raundun kapsamlı olmamasını savunuyor ABD. Başka bir deyişle yavaş ama emin adımlarla ilerlemek istiyor Amerikan sermayesi.

Çevre ve DTÖ:

ETUC, bugün DTÖ'nün uluslararası çevre kural ve düzenlemelerinin tamamen ticarete göre belirlenmesi yönündeki girişimlerini eleştiriyor ve soruyor "*Çevre gibi önemli bir konuyu neden Birleşmiş Milletler değil de DTÖ'nün belirlemeye çalıştığı anlaşılır ve kabul edilebilir gibi değildir. Fakat bu yanlışın yapılması bile DTÖ müzakereleri ve yeni raundun önemini arttırmaktadır*". ETUC tarafından ekolojik meselelerin ele alınabileceği bir platforma adres olarak gösterilen Birleşmiş Milletler, bugün kendi logosunu ulus ötesi şirketlere büyük parasal bedeller karşılığında satmaya başlamıştır. Logoyu satın alabilecek güce sahip şirketler böylece faaliyetlerinde insan ve toplum sağlığını ne kadar tehdit ediyor olursa olsunlar "temiz şirket" imajını pazarlayabiliyorlar. Yeni raunda ele alınmasına kesin gözüyle bakılan GATS-Hizmet Ticareti Anlaşmasına Çevresel Hizmetler alt başlığının eklenmesini sağlayan ekonomik blok ise bizzat Avrupa Birliği'nin (AB-Komisyonu) kendisi.

Hizmetler:

ETUC'nin bakış açısına göre mal ve hizmetler arasında görece bir fark var. ETUC, bu raundun daha fazla önemsenmesinin, mal ve hizmetler arasındaki farkın tanımlanmasıyla ilişkilendirilmesinin yerinde olacağını düşündüğünü belirtiyor. ETUC şöyle devam ediyor: "*DTÖ anlaşmalarının Avrupa'daki kamu hizmetlerine zarar vermesi ve özelleştirmeleri zorunlu kılması ETUC Sendikalarınca asla kabul edilmeyecektir. Hizmetlerin liberalizasyonu için devam eden müzakerelerde görünüşe göre her bir DTÖ üyesi hangi hizmet alanlarını piyasaya açıp, hangilerini açmayacağına kendisi karar verecek ve böylece pozitif ticari ilişkileri öngören müzakerelere de imkan verilmiş olacaktır. İşte bu nedenle, Avrupa Birliği'nin hangi hizmet*

alanlarını piyasa ekonomisine açıp, hangilerini açmayacağı seçiminde mutabık olmamız gerekir." Bu paragraftan, kamu hizmetlerinin serbest piyasa ekonomisine açılması konusunda ETUC'nin GATS'a tümden hayır demek yerine anlaşmanın belli sektörleri üzerinde ayrıcalık elde etmeye çalıştığı fark ediliyor. Görünüşe bakılırsa ETUC, bazı hizmet alanlarından tavizler vererek diğer bazılarını kurtarma planları yapıyor.

Avrupa sendikal hareketi içindeki uzlaşma arayışlarına örneklerden bir tanesi de Amerikan orijinli -GM- General Motors Şirketinin Avrupa'daki üretim faaliyetlerini 2001 yılında %15 oranında daraltacağını açıkladığında GM-Avrupa İşletme Komitesince Şirket yönetimine getirilen öneri gösterilebilir. GM-Avrupa İşletme Komitesinin Sendika temsilcileri ile Şirket Yönetimi arasında yapılan toplantısında söz konusu %15'lik küçülme kararının tek bir GM işletmesi yerine, yaygın olarak Avrupa'daki tüm GM fabrikalarına uygulanması öneriliyor işçi temsilcileri tarafından. GM-Yönetimi bu öneriyi kabul edince de olay Avrupa sendikal hareketinin karnesine bir artı puan olarak işleniyor. Bu ilginç olayda, örneğin şöyle bir mantık yürütülmüyor: Diyelim ki, GM Avrupa fabrikalarında toplam 10.000 işçi çalışıyor. %15 oranındaki küçülme talebinin işgücüne yansması 1.500 işçi. Bu 1.500 işçinin tek bir fabrika yerine, diyelim ki toplam 10 fabrikadan çıkarılmış olması kuşkusuz GM'den kaynaklanan yan istihdamı çok daha az oranda etkileyecektir. Fakat, işsiz kalan işçi sayısı değişmeyecektir. Başka bir deyişle meseleye sadece istihdamını korumaya devam edenler açısından bakıldığında Avrupa'daki GM Sendikalarının düştüğü yanılgıya düşerek bu olayı bir başarı gibi görmek mümkün olabilir.

Dünya Ticaret Örgütünün Reform edilmesi:

Bu bölümde ETUC, bazıları için DTÖ'nün reform edilmesinin,

onun tümden ortadan kaldırılması anlamına geldiğini ve böyle si bir perspektifin ETUC tarafından kabul edilemeyeceğini belirterek başlıyor. Bu bağlamda "DT'nn her yaptığını onaylamayabiliriz, ama şuna şüphe yok ki dünya ticaretini ve ekonomik sistemi yönetmek için bir yapıya ihtiyaç vardır ve bu yapı da DT'nden başkası olamaz. Kuşkusuz DT'nün hataları vardır. Ama zaten sorun da bu hataların ortadan kaldırılmasıdır. Bize (ETUC) göre Dünya Ticaret rgt'nün öncelikleri aşağıdakilerden oluşmalıdır:

- DT ile ILO (Uluslararası alışma rgt) arasında samimi bir ilişkinin geliştirilmesi,
- DT'nün Sendikalar ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklaşarak danışmanlık yapıları oluşturması. Tabii ETUC bu konudaki desteğini DT'ne vermek yerine doğrudan Avrupa Birliği ve kurumlarına vermeyi tercih edecektir. (Bu konuda halihazırda AB çapında gündeme getirilen düzenlemeler son derece kapsamlıdır),
- Gelişmekte olan ülkelerin DT içerisinde etkin rol oynayabilmeleri için örgüte giriş imkanlarının iyileştirilmesi,
- Bir eşit DT Parlamenterler Meclisinin kurulması (AB yesi devletler bu konuda oldukça çekimser bir tavır sergilemekte ler, fakat Avrupa Parlamentosu, nihai bir yeni raund kararı alınmadan önce bu raunda yatırımlar ve rekabet konuları gibi başlıkların da dahil edilmesini talep etme hakkına sahip olacaktır.),
- DT'nde mevcut konsensus sistemi yerine, oylama sisteminin daha geniş anlamda kullanılmasına imkan veren bir sistemin geliştirilmesi,
- DT'ndeki Uluslararası Tahkim prosedürünün reform edilerek, sendikalar ve STK'ların da tahkim kurulları içerisinde yer almasının sağlanması.

Temel Çalışma Standartları (TÇS):

Bu konuda ETUC, A. Komisyonu tarafından kısa süre önce hazırlanmış olan konuyla ilgili bir rapora gönderme yaparak *"Bu doküman, TÇS'na ilişkin tartışmanın geldiği son noktayı tanımlıyor ve küreselleşmenin sosyal kalkınma ve temel hakları genişleteceği görüşünden hareketle TÇS'nın ve sosyal yönetişimin (Social Governance) geliştirilmesini amaçlayan bir strateji arayışını ortaya koyuyor. Bu bağlamda, AB'nin Seattle'a gitmeden önceki pozisyonunu belirleyen kriterlere göz atmakta yarar vardır:*

- *TÇS'nın güvence altına alınması için güçlü destek verilmesi*
- *DTÖ'nün kendisine uyum sağlanmasını geliştirme amaçlı pozitif unsurları desteklemesinin sağlanması*
- *DTÖ, ILO ve bu iki örgütün sekreteryalari arasında geliştirilmiş bir işbirliğinin tesis edilmesi*
- *Küreselleşme ve emek konularından sorumlu, tüm tarafların meseleleri daha iyi anlayabilmesine yönelik çalışmalar yapacak, kalıcı bir DTÖ/ILO Ortak Çalışma Grubunun oluşturulması ve bunun için AB'nin ev sahipliğinde 2001 yılından daha geç olmamak üzere Bakanlar düzeyinde bir toplantı yapılması*
- *Ambargoya, çalışma standartlarının korumacı amaçlarla kullanılmasına ve ücret düzeyi düşük olan ülkelerin mukayeseli üstünlüğünün devam ettirilmesine endeksli her türlü yaklaşıma temelden karşı çıkılması*

Seattle'dan bu yana gerek Komisyon ve gerekse Konsey içersinde gelişmekte olan ülkelerin, TÇS'nın gündeme dahil edilmesi halinde yeni bir raundun toplanmasına engel olacağına ilişkin yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Bu konuda, AB-Ticaret Komisyoneri Pascal Lamy, çevre ve TÇS

konularındaki endişelere cevap verilmek zorunda olduğunu defalarca tekrar etmiştir. Pascal Lamy'nin bu görüşü, kendisinin de bu korkulara katıldığını ve TÇS ile çevre konularının gündeme dahil edilmesi için başka bir yol bulunması gerektiğine inandığını ortaya koymaktadır. Pascal Lamy, Ekim 2000'de ETUC Yönetim Kuruluna hitaben yaptığı konuşmasında ve takibeden dönemde şu noktaların altını çizmiştir:

- TÇS'nin geniş çapta tanınmasını sağlamak son derece önemlidir ve OECD tarafından hazırlanmış olan Çok Uluslu Şirketler Davranış Kodlarının (Code of Conducts for Multinationals) revize edilmiş son hali uygulamaya konularak bu sorun çözülebilir.
- Şubat 2001'de A.Komisyonu, rapor haline getirilmemiş ve yoğun olarak ILO'nun rolünün güçlendirilmesine odaklanmış bir çalışma yayınlamıştır.
- Haziran 2001'de A.Komisyonu, Ocak 2001-Aralık 2004 dönemi için ülkelerin gümrük tarifelerinde extra indirimlere gitmelerini önerdi ve böylece tüm ILO standartlarına uyacaklarını gösterecek bir adım atmış olacaklarını belirtti.
- Komisyon ayrıca, TÇS'nin geliştirilmesinde teknik yardımın da önemli rol oynayacağı; sürdürülebilir etki değerlendirmeleri; şirketlerin sosyal sorumluluğu konsepti ve Cotonou (eski adı Lome Anlaşması) anlaşmasının tüm ticaret ve işbirliği anlaşmalarını kapsayacak biçimde genişletilmesine yönelik önerilere de yukarıda sözü edilen çalışmada yer vermiştir. Bu çalışmada, Komisyon görüşlerinin sadece geçmiş politikalara dayandırılmadığı, bunun yanı sıra her ikisi de AB-Nice Zirvesinde kabul edilmiş olan Avrupa Temel Haklar Şartı, Sosyal Gündem ve sürdürülebilir kalkınmayla ilgili Göteborg

Deklarasyonundan da yararlanıldığı vurgulanmaktadır. Ancak, bu dokümanda, TÇS'nın DTÖ gündeminde yer alıp; almaması konusunda açık bir görüş beyan edilmemektedir. Bu nedenle Eylül 2001'de Brüksel'de yapacağımız toplantı, Kasım ayında yapılacak toplantı argümanlarımızı savunmak için de bize bir fırsat vermiş olacaktır. Kısaca, ETUC olarak hedefimiz gelişme kaydetmek olacaktır. Ve, tüm taleplerimizin kısa süre içinde kabul edileceği gibi bir yaklaşım hayalci olmaktan öteye gidemeyecektir.

Korumacılık, gelişmekte olan ülkelerin TÇS'nın yeni raund gündemine alınmamasına ilişkin argümanlarının temelini oluşturmaktadır. Diğer yandan, mevcut uluslararası ekonomik sistemin zenginlerin lehine, yoksulların aleyhine işlediği de inkar edilemez. İşte bu nedenlerden ötürü ETUC, çözümü DTÖ içersinde aramaktadır.

Ambargo (ekonomik) konusu da benzer özellikler arz etmekte ve ETUC, A. Komisyonunun bu konudaki endişelerini anlayışla karşılamaktadır. Bu bağlamda ETUC, kısa süre önce uluslararası ticarete ambargoya dayalı yaklaşımları reddettiğini deklare etmiştir.

ETUC'nin Temmuz 2001'de yayınladığı yukarıdaki deklarasyonda yer alan politika ve argümanlar, birebir Avrupa Birliğinin küresel ticaret ve yatırım müzakerelerindeki pozisyonunu yansıtıyor. Bunlar içersinde özellikle yatırımlar ve rekabet konularının yeni raund gündemine dahil edilmesiyle ilgili talebin DTÖ içindeki en büyük destekçisi ise başından beri Avrupa Komisyonu'dur.

Yine aynı deklarasyonda ETUC, çeşitli konularda AB-Ticaret Komisyoneri Pascal Lamy ile aynı görüşleri paylaştıklarını belirtiyor ve bu paylaşımı Lamy'nin yaptığı belli konuşmalar ile belli raporlara dayandırıyor. Diğer yandan aynı Pascal Lamy'nin tamamen kuralsız bir kapitalist küreselleşme için bugün en fazla çaba sarfeden ve dünya çapında kulis faaliyeti

sürdüren bir zat olduğu, temel çalışma standartlarının Lamy'nin umurunda bile olmadığı, fakat emek örgütleriyle yaptığı toplantılarda bu konuyu önemsiyormuş gibi bir tavır takınmak suretiyle zaman kazandığı artık yaygın olarak biliniyor. Tıpkı, son 10 yıldır düzenli olarak yapılan AB Zirvelerinin hepsinin kapanış deklarasyonunda işsizliğe karşı istihdamı artırıcı politikaların önemsendiği cümlesi yer aldığı halde, geçen 10 yıllık süreçte bu konuda kayda değer hiç bir şeyin yapılmamış olması gibi. Bu anlamda, emek örgütlerinin sermaye sözcülerinin ne dediğinden çok ne yaptıklarıyla ilgilenmeleri ve hatta kapitalist kurumların liderlerinin dedikleriyle yaptıkları arasındaki muazzam çelişkilere yoğunlaşması gerektiği ortadadır.

Aynı şekilde Lamy'nin temel çalışma standartlarından söz ederken sıkça ILO'ya gönderme yapması da tesadüfi değildir. Bugün DTÖ içindeki tartışmalara bakıldığında, egemen görüşün de Lamy'nin argümanları doğrultusunda olduğu; yani çalışma standartları için en uygun platformun ILO olacağı, başka bir deyişle sermaye hakları, DTÖ içersinde başta Tahkim Panelleri olmak üzere çeşitli anlaşma ve hükümlerle, cezai müeyyidelerle garanti altına alınırken ve bu hakların tamamı, aslında çalışanların kazanılmış haklarının bir şekilde gasp edilmesi üzerinden sağlanırken, aynı platformda bu girişimin tam tersini yapmak anlamına gelecek bir diğer adım atılması tabiidir ki reddedilmekte ve ILO adres olarak gösterilmekte.

ETUC deklarasyonunda Pascal Lamy'nin Ekim 2000'de ETUC Yönetim Kuruluna hitaben yaptığı konuşmadan yapılan alıntılara gelince: OECD'nin Çok Uluslu Şirketler için hazırladığı davranış kodlarının uygulamaya konmasıyla TÇS sorununa çözüm getirilebileceği ifade ediliyor. Öncelikle söz konusu davranış kodlarının tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu, tüm şirketlerin kabul etmek zorunda olmadıkları gibi,

kabul eden şirketlerin de bu kodlara tam olarak uyması gibi bir zorunluluğun bulunmadığı, düzenlenen kodların eksiksiz uygulanmasını sağlamak amacıyla şartnamelerde her hangi bir bağlayıcı hükmün yer almadığı konularına bir açıklık getirilmesi gerekiyor. Fakat bu gerçeklerin de ötesinde bu tip tartışmalara emek örgütlerinin dahil edilmesinin de tesadüfi olmadığı bilinmek zorunda. Çünkü, sözgelimi ÇUŞ'lar için hem de OECD gibi bir sermaye örgütü tarafından dizayn edilen kurallar bütününe tartışmaya başladığınızda, temel çalışma standartlarının ihlalini tesadüfi olgulara bağlıyor ve aslında şirketlerin istemeden ihlallere neden olduklarını düşünüyor ve sermayenin küreselleşmesinin gerisindeki en büyük dinamiğin de bu birbirinden farklı emek standartları olduğunu göz ardı ediyorsunuz demektir.

DTÖ-Katar sürecinde ETUC-Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ile ICFTU-Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonunun aldıkları tavırlarda -pek net olmasa da- bir farklılaşma görülüyor. Örneğin, ETUC, A. Komisyonunun hedefleri doğrultusunda yeni raundun hem de en kapsamlı şekilde düzenlenmesi görüşünü açıkça desteklerken, ICFTU "Böylesi bir küreselleşmeye Hayır" kampanyasını yürütme kararı alıyor ve 9 Kasım gününü tüm dünyada "eylem günü" olarak ilan ediyor.

BÖLÜM 3:

ULUS DEVLET, BAĞIMSIZLIK, EGEMENLİK KAVRAMLARININ YENİ SÜREÇTEKİ KARŞILIKLARI

Küresel ekonominin neo-liberal teorisyenlerinden biri olan Strobe Talbott'un (*U.S deputy secretary of state*) Foreign

Policy dergisinin 2000/Bahar sayısına verdiği bir makalede bağımsızlık kavramının yerine geçen yeni karşılıklı bağımlılık sürecinin farklı boyutlarına dikkat çekiliyor ve egemenliğin kaybolacak olmasından rahatsızlık duyanların yüreğine su serpiliyor. "*Karşılıklı bağımlı bir dünyada kendi kaderini tayin etmek*" başlıklı makalede, eenya, Kosova, Doğu Timor, Abazy, Nagorno-Karabag rnekleri verilerek kendi yerellikleri özelinde çoğunluğu temsil eden bu toplumların büyük devlet ltnde azınlık konumuna düştükleri, fakat bağımsızlıkları için savaşmaya devam ettikleri, bu bölgesel çatışmaların her birinin er veya geç birer Amerikan dış politikası sorunu haline geleceği, oysa Amerikan devlet bakanlığının raflarında bu senaryolara uygun yanıtı içeren tek tip bir reçetenin bulunmadığı; ancak Amerika'nın ayrılıki çatışmalara bulacağı çözümlerle ilgili olarak tek bir değişmeyen hedefin olduğu ve bu hedefin de dünyadaki değişimden türediği belirtiliyor. "*Bağımsızlık, yeni devletlerin yaratılması bakımından hala güçlü ve önemli bir dürtü, özellikle merkezi hkmetler tarafından yok sayılan ya da baskı altına alınan toplumlar için. Fakat yaşanan pek çok olayda eyaletler arasında artan bağımsızlık yanlısı eğilimler devlet içi çatışmalarda ana devletten ayrılmaktan daha iyi bir çıkar yol sunmaktadır: Merkezi Hkmete yardım edilerek, bağımsızlık talep eden toplumun Merkezi hkmetin parçası olarak kalmasının sağlanması karşılığında demokrasinin ve sınır ötesi ekonomik kalkınma ve siyasi işbirliğinin geliştirilmesi.*" diyerek devam ediyor S. Talbott. Bu tespitlerden de anlaşılacağı gibi, kapitalist sistemin aslında birbiriyle çelişen iki seçenek arasında sıkıştığı görülüyor: Bir yandan egemenlik, bağımsızlık gibi kavramların modasının geçtiği ve dönemle uyumadığı savlarını ileri sürmek ve diğer yandan ise ulusların i çelişkileri ve etnik farklılıklarının -demode olduğu ileri sürülen kavramlar kullanılarak- kışkırtılmasıyla her bir üniter devlet yapısından

çok sayıda yeni küçük devletçikler yaratmak. Başka bir deyişle ya yeni devletçikler yaratılacak ya da ekonomik ve siyasi işbirliği (gerçekte bağımlılık) karşılığında merkez devlete, bağımsızlıkçı grubun ayrılmaması garantisi verilecek. Yaşananlar, Bill Clinton'ın Bosna savaşı ertesinde ülkeyi ziyareti sırasında yaptığı konuşmadaki temel saptamaları da doğruluyor: *"Küreselleşme gevşek sınırlar ister ve üniter devlet yapıları bu sürece uygun değildir"*. Yani küreselleşme ile hedeflenen aslında sınırsız bir dünya filan değildir. Bu sınırlar olacaktır, fakat devletler üniter yapılarından arındırılacağı için, sınırlar tam da Clinton'ın öngördüğü gibi "gevşek" hale getirilmiş olacaktır.

S. Talbott'un makalesi, Amerika'nın 1900'lü yıllar boyunca inatla iki alanda şampiyonluğa oynadığı, bu alanların bir tanesinin ulusal çıkarlarını en iyi koruyan devlet olmak; diğerinin ise ulusal değerlerini koruyan bir toplum olmak şeklinde belirlendiği, oysa bu iki hedefin birbiriyle çatıştığı saptamalarıyla devam ediyor. Ve bu son cümle ulusal çıkarların korunmasıyla gerçekte neyin kast edildiğini açık bir dille ortaya koyuyor: Ulusal burjuvazinin çıkarlarının korunması ve bu nedenledir ki aynı anda -genellikle toplumsal öncelikleri ve sosyal standartları anlatan- ulusal değerlerin de korunması mümkün olamıyor. S. Talbott, *"Bu nedenle biz ABD olarak parçalanmayı değil, bütünleşmeyi sağlayacak bir 'kendi kaderini tayin etme hakkının' yeniden tanımlanması ve uygulanmasının yollarını bulmaya çalışıyoruz"* diyerek yaşanan çelişkinin altını bir kez daha çiziyor. Bu tanımlamadan federe devlet yapılarının özendirileceği, başkanlık sisteminin küresel siyaset sistemine adapte edileceği vb. siyasi çıkarsamalar yapılabilir. Ama bu süreçte asıl olan, hem bağımsızlık talep eden toplumların hem de bağımsızlık yanlısı toplumlarca kendisine savaş açılan merkezi yapıların "ekonomik entegrasyon", "demokrasi" gibi kavramlar kullanılarak,

ekonomik ve mali açıdan sermayeye bağımlı hale getirilmesidir.

Ayrıllıkçılığa karşı federalizmin kullanılması daha çok Batı'nın başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin Kanada'daki Quebec halkına, kendi eyaletleri ile Kanada'nın geriye kalan tüm eyaletleri arasındaki ilişki tartışılıyor. Bu noktada, ABD konuya Kanada'nın bir iç meselesiymiş gibi yaklaştığı görüntüsünü vermeye büyük bir özen gösteriyor ve bu sorunun Kanada yasaları, anayasa ve siyasi sistem üzerinden çözülebileceğini söylüyor. Benzer bir durum Avrupa'nın Belçikası'nda da yaşanıyor ve bu küçük ülkede Fransızların yaşadığı bölgeyle Flamanların yaşadığı bölge arasındaki sınırlar her geçen gün daha fazla belirginleşiyor. Fakat tüm bu gelişmeler yalnızca görüldüğü gibi, yani sanki sadece politik birer meseleymiş gibi ele alınırsa gerçekliklerin önemli bir bölümü gözden kaçırılmış olur. Örneğin, Belçika'daki sorun da tıpkı diğer bölgelerdeki gibi yine üretim ilişkileriyle ilgilidir. Savaş sonrası dönemde önemli maden yataklarının bulunduğu güney bölgesinde yoğunlaşan ağır sanayii; 70'li yılların sonlarından itibaren Avrupa Birliği çapındaki üretim yoğunluğunun farklılaşması, ağır ve kirli sanayii sektörlerinin Doğu Bloku ülkelerine aktarılmaya başlanmasıyla birlikte işsizleşme ve yoksullaşma olgularını bir arada yaşamaya başladı. Kuzey'de Flamanların yaşadığı bölge ise AB'nin başkenti konumunda olan Brüksel kentini çevreleme avantajını da kullanarak bu süreçte daha çok ticarete ve hizmet sektörlerine yoğunlaştı. Kuzey-Güney arasındaki ekonomik dengelerin değişmesi Belçika'da etnik ve milliyete dayalı farklılıkların daha görünür hale gelmesine yol açtı. İtalya'da Po Ovası'nın çevresine sıralanan zengin sanayi kentlerinde yaşayan nüfusa da benzer bir sorgulama yaptırılıyor: "Yoksul Güneyi biz mi besleyeceğiz, Padenia'ya özgürlük!"

İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen siyasi haritanın da

getirdiği zorlamayla önem kazan(dırıl)an bağımsızlık hareketleri, bir önceki yüzyılın belirleyici yönelimi olan sömürgeciliğin son bulmasını kolaylaştırırken; başka devletlerin boyunduruğundan kurtulan halklar "bağımsızlık, fakat kimden (ne?) den bağımsızlık?" sorusunu pek fazla sormadılar. Bu sorgulama gerektiği gibi yapılmadığı içindir ki bugün gelinen, artık herşeyin netleştiği ve kesinleştiği noktada muazzam bir kavram kargaşası yaşanıyor. Emperyalizm olgusu, çoğu kez ulus devletlerin yayılmacılığı olarak algılandı (Amerikan emperyalizmi, İngiliz emperyalizmi vb.) ve emperyalist tanımlaması yapılan devletlerin ekonomik gelişmişliği gerçeğin perdelenmesini kolaylaştırdı. Bu kavramların da yardımıyla milliyetçi duyguları bileylenen toplumların, -bağımsızlık hareketleri sonrasında-yapabilecekleri muhtemel "hatalar"ın önüne geçilmiş oldu. Yine bu kavramların yardımıyla tek tek ülkeler ölçeğinde burjuvazinin -eşitsiz de olsa- gelişip, serpilmesi ve kapitalist sistemin bir dünya sistemi olarak g kazanması sağlandı. Yüksek gmrk duvarlarıyla korunan ulusal sermaye grupları, gl kamu KİT'lerinden sağladıkları düşük maliyetli alt yapı ürünleri (elektrik, su, yol vb. hizmetler, kömür gibi) ve Dünya Bankası'nın 1950'den başlayarak tüm ülkelerin özel sektörlerini geliştirme amacıyla aktardığı çoğu zaman kur garantili ve düşük faizli kredilerin de yardımıyla kendi birikim süreçlerini hızlandırdılar.

Üretici glerin -farklı düzeylerde de olsa- gelişme sürecine girdiği bu yıllarda bütün ülkeler için ulusal değerler, üniter devlet yapıları ve toprak bütünlüğü gibi kavramlar birer, yapıştırıcı, zank görevi görmekte; ekonomik çıkar çatışmaları dışında kalan dış tehditler karşısında tüm halk kesimleri kolayca biraraya gelebilmekteydi ki zaten sistem için de gerekli olan buydu. İşte bu süreçte ülkelerin ekonomik kararlarını bağımsız bir şekilde aldığı gibi bir yanılığya düşüldü. Ve bu

yanılgı, bugün bazı grupların ulus devletlerin egemenlik ve bağımsızlıklarının tehdit altında imiş gibi görünmesinin tek nedenini küreselleşme olarak görmelerine, küreselleşme öncesi dönemde bu kavramların var olduğuna inanmalarına neden oldu.

Neo-liberal düzende sıkça duyulan kavramlardan biri de şu, meşhur "uluslararası toplum" (U.T.) dur. Kimdir bunlar, nasıl bir araya gelir, kararlarını hangi süreçlerden geçerek alırlar? Bu sorular hiç sorulmaz, çünkü bu kez kararları alan zaten "toplum"un kendisidir. Amerika Irak'ı bombalar, uluslararası toplumdan bir kınama gelir, İsrail'in Filistin üzerindeki baskı ve şiddeti artar, uluslararası toplum yine görüşünü açıklar, Çeçenistan, Kosova, Makedonya, Doğu Timor, Tibet dünyanın neresi olursa olsun U.T.'un bir görüşü ve diyeceği mutlaka vardır. U.T.'un açıklanan görüşleri, kınama mesajlarında ortaklaşan bir özellik dikkat çeker: Demokrasi ve insan hakları vurgusu. Görünüşte bu soyut ve görünmez U.T. hakların ihlaline şiddetle karşı çıkmakta ve bu sayede de dünya halkları nezdinde saygınlık kazanmaktadır. Fakat aynı U.T.'un sınıflar arası çatışmalar, emek hakkı ihlalleri, grev sırasında güvenlik güçlerince vurularak öldürülen işçiler (Zambia-Temmuz 2001), yaşam hakkı ve ekolojik dengenin korunması için verilmekte olan mücadeleler konusunda -nedense- söyleyecek hiç bir şeyi yoktur. Gerek Uluslararası Toplum ve gerekse tek tek hükümetlerin ulaşmaya çalıştığı hedef, sınırları kalın çizgilerle belirlenmiş demokrasi, özgürlükler ve insan hakları tanımlamalarına ikna olmuş geniş bir kamuoyu yaratmaktır ve bu amaca son dönemde pek çok bölgede ulaşılmıştır. Nelson Mandela'nın mahkumiyetine son verilmiş; fakat karşılığında, Mandela'dan ülkesini neo-liberalizme teslim etme garantisi alınmıştır. Endonezya'da Suharto rejimi devrilmiş, yaşanan çatışmalara "devrim" adı verilmiş ve dünya kamuoyu -ülkedeki emek sömürsü, yoksulluk ve eşitsizliğin tüm hızıyla devam

ediyor olmasına rağmen- Endonezya'ya demokrasinin geri geldiğine inandırılmıştır. Sırbistan'da yaşanan trajedinin günah keçisinin Miloseviç olduğuna bölge ve dünya halkları ikna edilmiş; işbaşına gelen yeni yönetimle bağitlanan serbest ticaret anlaşmaları üzerinden ülke, egemen sermayenin hegemonyası altına alınmıştır. Saydığımız bu yeni, "yönetişim" örneklerine karşı çıkanlar ya terörist ilan edilmekte ya da eski düzenleri (G. Afrika'da beyazların diktasını, Endonezya'da Suharto yönetimini, Sırbistan'da Miloseviç yönetimini) savundukları iddiasıyla farklı yönere savrulmaya çalışılmaktadır.

Diğer yandan, küreselleşmenin tüm dünyadaki kalkınma eğilimlerini hızlandırdığı, bu sürecin bütün farklı çıkar gruplarının kazanç sağlayacağı bir süreç olduğu savlarına payanda işlevi gören çalışmalardan biri de Birleşmiş Milletler UNCTAD'ın her yıl düzenli olarak yayınladığı kalkınma raporlarıdır. 2001 yılı UNCTAD Raporu'na göre, dünyanın en büyük 100 ulus ötesi şirketi içine dahil olduğu belirtilen gelişmekte olan dünya şirketlerinin pastanın oluşumundaki durumlarını gösteren tablo da şu veriler bulunuyor:

Yukarıdaki tabloda, gelişmekte olan ekonomilerin şirketlerinin de küresel pazarda artık söz sahibi olmaya başladığı gösterilerek tüm ölkelere "çalışsanız siz de başarabilirsiniz" mesajı verilmeye çalışılıyor. Fakat, bu tablodan, adı geçen ölkelerin halklarının sınıf atladığı gibi bir yanılığya düşölmemesi ve hatta

bu ülkelerde işsizliğin, köle emeğin, çocuk işçilik sorunlarının aşıldığı filan anlaşılmamalıdır. G. Kore'de her gün yeni grevler ilan edilmekte, polis güçleriyle grevci işçiler arasında son derece sert çatışmalar yaşanmakta, sendika liderleri ve militan kadroları göz altına alınıp, ardından çok uzun süren yargılama süreçlerine maruz bırakılmakta ve yaşanan tüm bu mücadelelere rağmen yoksullaşma eğilimi kırılmamakta. Çin'deki emek hakkı ihlalleri ise özellikle son 5 yıldır hemen hemen en yüksek düzeylere ulaşmıştır. Hükümlülerin de yoğun olarak sanayi üretiminde -karşılık ödenmeksizin- çalıştırıldığı Çin, bu denetimsiz sömürü sistemi dolayısıyla yabancı doğrudan yatırımlar için son derece cazip bir yatırım ülkesi haline getirilmekte adım adım. NAFTA bölgesinin en yoksul ülkesi olan Meksika'da ise -her ne kadar bir şirketi dünyanın en büyük 100 ulusötesi şirketi içerisine dahil olmayı başarmış da olsa- kapitalizmi en iyi tarif eden, gelir dağılımı uçurumu ve emek hakkı ihlallerinin gündelik, sıradan olaylar haline geldiği üretim süreçleri yaşanmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse, gelişmekte olan ülkelerin de yavaş yavaş kapitalistleşme kervanına katıldığı ve bu sürecin hızlanacağı doğrudur. Fakat bu döngünün temel çelişkisinin sınıfsal olduğu ve aslında kervana katılanların yalnızca gelişmekte olan ülke burjuvazileri olduğu ve olacağı unutulmamalıdır.

BÖLÜM 4:

EMEK HAREKETİ VE YENİ KAPİTALİST EĞİLİMLER

Yeni Dünya Düzeni'nde bağımsızlık kavramının yerine geçen karşılıklı bağımlılık kavramının şirket yönetimlerinde de sıkça

kullanıldığına giriş bölümünde değinmiştik. Kavramın birebir çalışanlara yansmasıyla ilgili olarak yapılan bir saptama şöyle: *"Bir kişinin bilinmesi gereken her şeyi bilebildiği günler çok gerilerde kaldı. Hatta, tek bir kişinin her türlü küresel örgüt (?) için önemli olan her şeyi bilebildiği ya da kendi işini iyi yapabilmek için bilmesi gerekenlerin tümünü bilebildiği günler de geride kaldı. Dolayısıyla sınırlı olan bilgimizi koordine edecek ve zenginleştirecek şebekelere dahil olmak çok önemli hale gelmiştir. British Telecom'dan Tom Boyle, bu durumu karşılıklı bağımlılık çağı diye adlandırıyor ve insanların NQ - şebeke katsayısı-'sının öneminden söz ediyor. -Boyle'a göre, artık insanların birbirleriyle bağlantı kurma kapasiteleri, bireysel zekanın ölçüsü olan IQ'dan çok daha önemlidir. Örgütlerin (bu yazıda şirketlerin) boyutları ve griftliği, kritik enformasyondaki çoğalma ve görevlerin artan karmaşıklığı, bağlantılar, işbirliği ve bunların hepsi -sosyal sermayeyi-gittikçe daha önemli hale getiriyor."* (MESS-Yayımları, Don Kohen, Laurance Prusak) Bu alıntıda sözü edilen sosyal sermayeden kim(ler)in kast edildiği çok açık: Emeğini ücret karşılığında satan kesim. Yazıda insanı dehşete sürükleyen kısım ise, artık emeğin de sermaye sınıfının mal varlığı, sahipliği dahilindeki cansız bir meta gibi mütalaa edildiğini gösteren "sosyal sermaye" tanımlaması.

Yukarıdaki alıntının ait olduğu yazının ilerleyen bölümleri de şöyle devam ediyor: *"Bazen biz kendimiz de, işverenler ile işgörenlerden (işçiler) -kullanan ve kullanılan- biçiminde söz etme tuzağına düşüyoruz. Oysa bu terimler aslında sanayi çağı modeline ait olup; burada bizim ele aldığımız türden çalışmaya ve çalışma ilişkilerine uygun düşmezler. Günümüzde, ekonomik bakımdan üretken çalışmanın çoğu, o işi iyi yapmanın kişinin kendini tümüyle o göreve isteyerek bağlamasını gerektirmesi anlamında, büyük ölçüde gönüllüdür. Firma, ne her dışlisinin ait olduğu yerde kendine verilmiş görevi tıklar tıklar yerine getirdiği bir makinedir, ne de kendi kişisel*

geleceklerinin kaygısına düşmüş örgütsüz ya da kendiliğinden örgütlenen fırsatçı bir girişimciler gürhudur. Firma, ortak bir girişime angaje olmuş insanların sosyal bir organizmasıdır, böyle bir organizma olmak zorundadır". Bu, son kısımdaki kavram ve tanımlamalar tek tek ele alınıp; irdelenmeye değer bir öneme sahiptir. Öncelikle temel çelişki yani aslında tek başına kapitalizmi tanımlayan sınıflar arasındaki çelişkinin, sistemle bir ilgisi olmadığı, sömürü kavramının sanayi çağında geçerli bir model olup; bugün geçerliğini kaybettiği savlanmaktadır.

Ekonomik bakımdan üretken çalışmanın büyük oranda gönüllülük esasına dayalı olduğu söylenerek, işsizlik, düşük ücret politikaları, riskli, tehlikeli ve iş yoğunluğunun yüksek olduğu işlerde çalışanların durumu, özellikle kriz ortamlarında isteği dışında ücretsiz izne çıkarılanlar ya da ücreti düşürülenler kısaca ekonomik bakımdan üretken çalışmanın yegane faktörü olan işgücünün gerçek konumu bilinçli bir şekilde görmezden geliniyor. Örgütlü işgücü konusunda yapılan tanımlamalar daha da ilginç: Firmanın, kendi kişisel geleceklerinin kaygısına düşmüş örgütsüz ya da kendiliğinden örgütlenen fırsatçı bir girişim güruhu olmadığı belirtilerek, sermayenin işgücünü kendince örgütlemesi dışındaki alternatifleri yani işçi sınıfının kendi öz iradesiyle, sermaye karşısında çıkarlarını korumak, geliştirmek amacıyla örgütlenmesini kabul etmeyeceği, ücret karşılığında çalışanlarla onları sosyal sermayesi olarak kabul edip, doğal olarak sermaye maliyetlerini aşağıya çekmek isteyen sermaye sınıfının çıkarlarının ortak olduğu, adeta bilimsel bir doğruyuşçasına empoze edilmektedir.

Yeni süreçte, sosyal sermayeye, yani işgücüne yapılan yatırımlarda son derece stratejik ve ideolojik bir tavır içinde olan kapitalistler, bu alanda yeni kavram ve fikirler geliştirmeyi, bu kavramları besleyen adımlar atmayı da ihmal etmemektedir. Bu kavramlardan bir tanesi, "şirket vatandaşlığı"dır. Çalışan

kitlelerin, çalıştıkları şirkete bir örgüt gibi bağlanması, kendisini bu örgütün-ailenin-vatanın bir bireyi gibi hissetmesi sağlanarak üretimdeki buluşçuluğu ve verimliliğinin en üst düzeye çıkarılması, bunun da ötesinde işini ailesi de dahil olmak üzere sahip olduğu tüm değerlerin üstünde görmesi amaçlanmaktadır. Bir dönemin yükselen değerleri yurttaşlık, egemenlik, bağımsızlık ile daha pek çok değer bu kavrama yüklenmek istenmektedir. Böylece hem kitlelerin yıllardan beri savunduğu ilkelerden boşalan alanlar doldurulabilmekte, ama asıl önemlisi işçilerin, yegane örgütlü yapısı olagelen sendikalara uzak durmaları da sağlanmış olmaktadır. Şirket vatandaşlığı ya da kurumsal kimlik meselesini hayata geçirmenin yöntemi olarak en fazla başvurulan yol, yeni iş organizasyonları ve bu alanda şirketler tarafından çalışanlara verilen yoğun eğitimlerdir.

BÖLÜM 5: SONUÇ

Kapitalist küreselleşme sisteminin gelişim süreci, kurumları, kavramları ve son derece karmaşık ilişkiler ağını analiz etmeyi amaçladığımız bu çalışmanın son bölümünde sermaye birikim sürecinin tek öznesi konumunda olan emek hareketinin çıkış yolları üzerinde duracağız. Kuşku yoktur ki sınıflı bir sistem olan kapitalist işleyiş, bir tarafında sermaye, diğer tarafında ise işçi sınıfının bulunduğu iki zıt yönelim üzerinde yükselmektedir.

Yazının önceki bölümlerinden de anlaşıldığı gibi, işçi sınıfı, son derece örgütlü, gerektiğinde ittifaklar kurabilen fakat yine gerektiğinde tavizler verebilmiş, egemen konumda olan bir kapitalist sınıf ile karşı karşıyadır. Güçler arasındaki bu işçi sınıfı aleyhine gelişmiş olan dengesizliği aşmanın tek yolu ise - aslında işsizleri de kapsayan- geniş işçi yığınlarının kendi yapılarında yani işçi sendikalarında örgütlenmesidir. Bu süreç sancılı, belki de çeşitli alanlarda fedakarlıklar gerektirecek bir süreç olacaktır. Fakat, unutulmaz kolektivizm kavramının yeniden

canlandırılması da kayıpların kollektif dayanışmayla aşılabacağı bu zor dönemlerden geçmeyi gerekli kılmaktadır.

Mevcut sistemde her işçinin kendisi ve ailesi için -mümkün olan- en iyi standardı hedeflediği hem bir gerçektir hem de bir zorunluluk. Bu gerçeklik özellikle işsizliğin yoğun olarak yaşanmaya başladığı son 20 yıllık dönemde işçileri tek tek birey olarak davranmaya zorlamıştır. Ancak, yaşananlar tekrar tekrar göstermektedir ki bir sınıf olarak davranmaktan vazgeçme yönünde verilen tavizler de bireyselleştirilen işçileri kurtarmaya yetmemiş ve çalışma –yaşam koşullarını giderek daha da çekilmez hale getirmeye başlamıştır. Henüz bu olguyu yaşamamış ve kendini görece garantide hisseden emekçi gruplarının aslında güvencede olmadığını gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Dünyayı pençesine alan ekonomik kriz yalnızca ülkemizde değil, Avrupa gibi dünyanın sosyal standartlar ve güvenceler açısından en gelişmiş ülkelerindeki en elit emekçi gruplarını da artık işsizleştirmeye başlamıştır. Ülkemizde son krizden en ağır yara alan grup, çok değil yalnızca 10 yıl öncesinin imrenilerek izlenen banka ve finans sektörü emekçileridir. Basın organları her gün bir başka ulusötesi şirketin işgücü azaltma planlarını duyurmaktadır.

Diğer yandan, örgütlenmenin bir işgüvencesi olmadığı ve kazanımların gerilemesinin sendikalaşarak önlenemeyeceği savları, bugünün koşullarında doğrudur. Fakat, sınıfsal örgütlülük hiçbir zaman maddi çıkarlara dayandırılmamak ve bir alış-veriş olarak görülmemek zorundadır. Aksi taktirde, sınıfsal bütünlük hedefine asla ulaşamayacak ve maddi hedeflerine - şirketlerin bilinçli ve geçici olarak verdikleri tavizler sayesinde- ulaşan işçi grupları maddi beklentilerinin zarar göreceği endişesiyle hareket edip, kısa vadeli çıkarlara yatırım yapacağı için emek hareketi bir sınıf olarak bakıldığında gerileyecek ve bu durum bugün olduğu gibi bütün işçilere zarar verecektir.

KAYNAKÇA:

1- Kapitalizmin Kaleleri II – T.MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu,

Ekim 2001

2- İktisat Dergisi, Yıl 2001, Sayı 416